

บทที่ ๓

เนื้อหาของความเปรียบในบทละคร เรื่องอิเหนา

ความเปรียบที่จะกล่าวถึงในวิทยานิพนธ์นี้ มีเนื้อหาที่พรรณนาถึงสิ่งต่าง ๆ ที่สำคัญได้แก่ ฉาก ตัวละคร กองทัพและการสู้รบ

๓.๑ เนื้อหาที่แสดงการเปรียบสิ่งหนึ่งว่า "เหมือน" อีกสิ่งหนึ่ง

๓.๑.๑ การเปรียบโดยตรงไปตรงมา

เป็นการเปรียบโดยไม่ใช่ส่วนวนโวหาร ความเปรียบในลักษณะนี้ประกอบด้วย ถ้อยคำธรรมดา ซึ่งมีความหมายเปรียบเทียบชัดเจน เห็นได้จากการพรรณนาฉากและตัวละคร เช่น

๓.๑.๑.๑ การพรรณนาฉาก

ก. วัตถุ

๑. รูปสลักไม้

อิเหนาชมถ้ำทองที่ให้สังคามาระคาจัดเตรียมไว้สำหรับลักพา

นางบุษบา

"ฉลกรูปสลักไม้ที่วานา

ทั้งเนื่อนกั้ง เปนเห็นประหลาด

อันรูปเสื่อสีหมีกระตัง

คุณเด่นออกมา เหมือนจริง

พฤษชาติเหมือนจะไหว ไถวกิ่ง

เหมือนจะยางวางวัง เวียนวง"

อิเหนา, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๔๔.

พระราชนิพนธ์ตอนนี้ให้ความเปรียบเทียบที่ทำให้รู้สึกว่ารูปสลักซึ่งมีทั้งสีตัวและต้นไม้
นั้น มีลักษณะราวกับ เป็นสิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนไหวได้

๒. ประคุดำ

อิเหนาชมพูในของตำทอง

"ทำประคุดสองชั้นลั่นกลอนใน เคลือบไม้ให้เหมือนสีศิลา"^๑

หิน ฉา โดยทั่วไปมักมีสีต่างๆ เช่น ออกมอ ๆ สีทึม ๆ ไม่สดใส จากตัวอย่าง
ข้างต้น ทำให้มองเห็นภาพของประคุดไม้สำหรับปิดตำ มีสีคล้ายกับสีของก้อนหิน
พรางตาไม่ให้ใครสังเกตเห็น เป็นประคุดที่ถูกรังขึ้น สีที่เคลือบอยู่ทำให้บานประคุดมีความ
กลมกลืนกับผนังตำโดยรอบ เสมือนกับ เป็นส่วนหนึ่งของตำจริง ๆ ทำให้ส่วนที่ถูกจับทำด้วย
ฝีมือมนุษย์ไม่

๓. คมไฟ

กระบวนเสด็จท้าวคานหา เค้นทางกลับจากกรไช้บนที่ เขา

วิไลศมาทรา

"ทหารแห่ถือคม เป็นคู่ไป แสงไฟส่องสว่างถึงกลางวัน"^๒

เปรียบแสงที่สว่างไสวของคมไฟกับแสงสว่างในเวลากลางวัน ทำให้มองเห็น
ลักษณะรวมของทั้งสองสิ่งได้ชัดเจน

ข. ธรรมชาติ

๑. พรรณนาธรรมชาติตามความเป็นจริง

เป็นการชมธรรมชาติอย่างเรียบง่าย ๆ ตามสภาพที่เป็นอยู่ ปรากฏ
ในตัวอย่างต่อไปนี้

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๕๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๔๒.

๑.๑ หินบนภูเขา

ชมธรรมชาติบนเขาวังวิเศษมาหาราซึ่งท้าวคานาไปชั้น

"งามชง่อนเง่อมนาคีลาลาย เหลืองแดงกังระบายหลายสี"^๑

ธรรมชาติจากตัวอย่างนี้ แจ่มชัดสอดคล้องกับความเป็นจริงทั้งรูปลักษณะและ

สีสัน

๑.๒ ถนนหนทางในป่า

ตอนที่เห็นาทุลาท้าวกูเรบีนไปล่าเนื้อในป่า

"พอทันคานกูเรบีนชั้นกลาง หนทางรื่นราบกังปรายไว"^๒

เป็นความเปรียบที่เนภาพของทางเดินในป่า ซึ่งมีความราบเรียบเสมอกัน
เสมือนได้รับการแผ้วถางดูแลให้เตียนลาดสะอาดตาอยู่เป็นนิจ

๑.๓ พันธุ์ไม้๑.๓.๑ ชิงช้าธรรมชาติ

อิเหนาชมคง

"มะลิวันพันพุ่มคัคค้าว ระคูดอกออกขาวทั้งราวป่า

บ้างเลื้อยเลี้ยว เกี่ยวกิ่งเหมือนชิงช้า ลมพาพัดแกว่งคังแกลังไกว"^๓

กิ่งก้านของมะลิวัน (มะลิวัลย์) พันกับพุ่มคัคค้าว เกี่ยวกอดพันกันเหมือนกับชิงช้า
และยามต้องลมก็เคลื่อนไหวราวกับมีคนมาแกว่งไกว จัดเป็นโวหารที่ให้ภาพแจ่มชัดและ
ง่ายต่อการเข้าใจ

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๓๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๔, หน้า ๑๑๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒, หน้า ๓๗.

๑.๓.๒ สวนใกล้ท่าทอง

สังคามาระตาแต่งสวนให้ เป็นที่พักผ่อนของนางบุษบา

"ทั้งนี้ ไม่ปลูกไว้ให้หลายพรรณ ให้เหมือนหนึ่งสวนหมันในบุรี"^๑

ความเปรียบนี้ทำให้หมอง เห็นภาพของต้นไม้ใหญ่น้อยที่สังคามาระตาปลูกไว้ประดับ
ปราสาทสถานที่ประทับของอิเหนาและบุษบาว่ามีพันธุ์ไม้มากมายหลายชนิด เหมือนกับที่ปลูกไว้
ในสวนเมืองคานา

๑.๓.๓ ต้นไม้ที่มีดอกสะพรั่ง

๑.๓.๓.๑ นางสะการะหนึ่งหรือชมสวนในเมืองคานา

"ที่พวงย่อยกิ่งห้อยดงไว้ บ้างคุมแย้มแนมใบแบ่งบาน"^๒

ผู้อ่านจะมองเห็นภาพดอกไม้ที่เป็นพวงย่อยระย้า เหมือนกับมีคนเอามาผูกติดไว้

กับลำต้น

๑.๓.๓.๒ ตอนอิเหนาพานางวิยะคาไปจากเมืองคานา

"เห็นกระเช้าสี่คาระย้าย่อย กิ่งแก่งห้อยไว้กับกิ่งพฤษา"^๓

ตัวอย่างนี้ให้ภาพของ "กระเช้าสี่คา" ซึ่งเป็นไม้เถา เลื้อยประเภทหนึ่ง มี
ดอกห้อยเป็นหูกกระเช้าย่อยระย้าลงมา เหมือนกับมีไครมาแก่งห้อยดอกไม้ตั้งถล่าวไว้กับ
กิ่งไม้

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๗๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๓, หน้า ๗๔๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๗, หน้า ๕๕๕.

๑.๓.๔ แสงจันทร์

สังคามาระคาตกแต่งถ้าไว้รอหาอิเหนา พอคตกกลงคืนก็เข้าที่
ประทับ ธรรมชาติในยามนั้นสวยสดงงามยิ่งนัก

"บุหลันเลื่อนลอยฟ้าไม่ราตรี รัศมีส่องสว่างตั้งกลางวัน"^๑

ในเวลากลางวันนั้น สว่างไสวด้วยแสงอาทิตย์ที่ซบไล้ความมืดให้เลื่อนหายไป
บดละครจึง เปรียบแสงสว่างของดวงจันทร์ที่ให้ความสว่างตาในยามค่ำคืนกับแสงสว่างใน
เวลากลางวัน ทำให้ผู้อ่านมองเห็นลักษณะร่วมของสิ่งที่กล่าวถึง และสิ่งที่นำมา เปรียบ เทียบ
ได้อย่างชัดเจน

๒. พรรณนาธรรมชาติผสมผสานกับอารมณ์และความรู้สึกของกวี

เป็นการพรรณนาธรรมชาติด้วยความรู้สึกผูกพันกับอดีตโดยดึงเอา
ธรรมชาติมา เปรียบ เทียบกับความหลังที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น

๒.๑ ลมพัดไฟดับ

ตอนที่อิเหนา เดินทางออกจากเมืองคานา ความมืดในป่าทำให้
อิเหนาหวนวนึกไปถึงความมืดในวิหารพระปฐมมาหลังจากสั่งให้พี่เลี้ยงและบริวารย้อนค้ำควา
ไปดับแสงได้

"ลมพัดเพลิงดับอนธการ ประมาณเหมือนย้อนค้ำควาดับไฟ"^๒

อิเหนามีความผูกพันกับความหลังอย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะพบเห็นอะไรก็เปรียบเทียบกับ
ความหลังครั้งก่อน อิเหนาก็จะนึก เปรียบ เทียบย้อนไปถึง เหตุการณ์ครั้งนั้นเสมอ

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๔๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๔๐.

๒.๒ เคื่อนกัน เมฆ

เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่าง เดินทางออกจาก เมืองคานา
เช่นเดียวกับตัวอย่างข้างต้น

"เคื่อนกับลับ เมฆมืดไป

เหมือนมืดในวิหารบนศิรี"^๑

เราจะมอง เห็นภาพของดวงจันทร์ที่ซ่อนแสงนวลโยไว้ เบื้องหลังกลุ่มเมฆ ทำให้
รอบค่านมืดมนนอนธการ ลักษณะ เช่นนี้ไม่มีอะไรกับครั้งที่อึ เหนาสั่งให้พี่เลี้ยงและบริวาร
ค่อนข้างควาคับแสงไต้ ทำให้วิหารบน เขาวิสิศมาทราที่มีคิมิตปราศจากแสงสว่างใด ๆ

๒.๓ สัจวา๒.๓.๑ เสียง

ตอนอนุภากรรณราฟิงขณะ เดินทางในป่า

"ไคยีนสำเนียง เสียงปักษะร้องชมจันทร์อาอยู่อึงมีเหมือนจะถามข่าวมากับปรานีมารศรีไคฟิงวัง เวงใจ"^๒

เป็นการพรรณนาให้ผู้อ่านเข้าถึงจิตใจของตัวละครอย่างลึกซึ้งว่า อนุภากรรณ
มีความรู้สึกหงอยเหงา เศร้าใจยิ่งนัก แม้แต่เสียงนกที่ร้องชมพระจันทร์อยู่เชิงแซ่ ก็กลับ
ไคยีนเป็นเสียงคอยถามข่าวว่า ไคพบอึ เหนาสแล้วหรือยัง

๒.๓.๒ กิริยาอาการ

กิริยาอาการของ เนื้อชนิกต่าง ๆ ที่อึ เหนาส เห็นระหว่าง
เดินทาง ไปยัง เมืองคานา เป็นเสมือนกลางร้ายที่ทำให้ อึ เหนาสสะคั่งใจ

^๑ อึ เหนาส, เลม ๑๕, หน้า ๔๕๐.

^๒ เรื่อง เคียวกัน, เลม ๑๔, หน้า ๕๕๔.

"ฝูง นี้อลิ้มถิ่นถิ่นระบັค
เหมือนจะทูลชาวชัคคัตถาน

โคกระหิงวังกัคคามาฉาน
พระ เห็น เหตุ เกทพาลก็หลากใจ"^๑

๓.๑.๑.๒ การพรรณนาตัวละคร

ก. บุคลิกลักษณะ

๑. พรรณนารูปร่างส่วนรวม

ในที่นี้พรรณนาความเหมือนกันของตัวละคร

๑.๑ กล่าวถึงสีเขียว โอรสของท้าวคานา

"งามคล้ายคล้ายกับกับบุตรี ใคร เห็น เป็นที่ เจริญใจ"^๒

๑.๒ ตอนที่จรกาคูรูปวาคของนางจินคาสำหรีและเกิดความ

หลงใหลในคิ้วนางจนเคลิ้มไปว่านางในภาพกำลังตกทายปราชัยด้วย

"สารพัดโสภานารัก

เหมือนจะ เบือน เบือนรักกรรมาพาที่"^๓

๒. พรรณนารูปร่างเฉพาะส่วน

รอยยิ้ม เป็นสิ่งที่ทำให้ใบหน้างดงามชวนมอง ริมฝีปากที่งามใน

ทัศนของกวีจึง เป็นริมฝีปากที่มีลักษณะราวกับจะยิ้มแย้มอยู่เสมอ บพพระราชนิพนธ์ได้กล่าวถึงนาง เกนหลงว่า

"พิศโสม รงามเหมือนจะ เบือนยิ้ม

เพริศพริ้ม เพราไว้กับขนง"^๔

^๑ อีเหนา, เล่ม ๑๗, หน้า ๕๔๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑, หน้า ๒๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๓, หน้า ๒๒๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๖, หน้า ๔๔๒.

ข. บทบาทตัวละคร

เป็นการนำบทบาทอื่นมา เปรียบ เทียบให้เห็นความคล้ายคลึงกับบทบาทของตัวละครที่กำลังกล่าวถึง เช่น

๑. ตอนอิเหนาฝากสาส์นคอกกล้า เจียกให้นาง ค่อมนำไปถวายนางนุชบา ใจความของสาส์นระบายนความแค้นและชิงชังจรรยา

"เมื่อขี้ม เหมือนหลอกหยอกเหมือนขู ไม่ควรคู่ เคียงภักตร์สมิครสมาน"^๑

"ขี้มเหมือนหลอก" เป็นการนำเอาภักธาการของลิงมา เปรียบ เทียบกับคนเข้าใจว่าสาณวน เปรียบดังกลาวมีที่มาจากสาณวนไทยโบราณที่ว่า "ลิงหลอกเจ้า"

ความเปรียบนี้แสดงความเยาะเย้ยคุณแคลนว่าจรรยาภักธาทำทาง เหมือนสิ่งทีชอบหลอกล่อคน เป็นการกจรรยาให้มีฐานะต่ำเทียบเท่ากับลิง

ส่วน "หยอกเหมือนขู" แสดงที่หาหยอกเย้าของจรรยาว่าได้สร้างความรู้สึกสนุกสนานขึ้นบาน กลับทำให้เกิดความกลัวขึ้นมาแทนที่ เพราะคนจะมอง เป็นอาการขู่มขู่ขู่ให้ตระหนกมากกว่าจะทำให้เกิดความสำราญใจ

๒. ตอนที่อิเหนา เตรียมการลักพานางนุชบา ได้ชักชวนแผนการกับบรรดาไพร่พลให้เข้าใจว่าหน้าว่า จะลวงชาวเมืองคาหาอย่างไรบ้าง

"แล้วจึงให้ร้องกองประกาศ

อย่าให้ราษฎรสงสัย

ถึงไพร่ที่แตกหนีไป

ผูกใจมาทำอหังการ"^๒

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๓, หน้า ๔๑๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๔๔.

"การร้องทำทนายฝ่ายตรงข้ามให้ออกมาสู้กัน" และ "ข้าศึกหวนกลับมาทำสงครามใหม่" เป็นเหตุการณ์ที่มีความสัมพันธ์สืบเนื่องกัน กล่าวคือการหวนกลับมาของข้าศึกนั้น ย่อมจะมีสิ่งที่เป็นสัญญาณบอกให้ชาวคาหาารู้ตัว คือ "เสียงร้องทำทนาย" ซึ่งจะทำให้ชาวคาหาคิดว่า พวกที่ยกทัพมานั้นหาใช่คนอื่นไกล แท้จริงคือทหารกะหมังกุหนึ่งที่หวนกลับมาแก้แค้น

๓. ก่อนถึงวันกำหนดศึกพานางบุษบา อีเหนาได้สั่งการลับอีกครึ่งหนึ่ง

"แม่นไคของ เวลาชอบกล	จึงให้พลให้ เรา เอาไชย
ระคมยิงปืนตีกลองศึก	ให้กองก็กลั่นห้วนไหว
แล้วกล่าวคำหยาบฆ่าทำไป	ตั้งพวกไพร่รื้อมาโรมรัน" ^๑

นอกจากอีเหนาจะให้ทหารร้องทำทนายฝ่ายคาหาแล้ว ยังมีการให้ร้องเอาฤกษ์ชัยพร้อมกับระคมยิงปืนตีกลองศึก เป็นสัญญาณรบจนถึงสนั่นอีกด้วย พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนทำขึ้นเพื่อลวงให้ชาวคาหา เข้าใจผิดว่า เป็นทัพกะหมังกุหนึ่งยกมาแก้แค้น

๔. ตอนที่ท้าวคาหาให้นางบุษบาแตรระอูบะให้อีเหนา นางทำนิ่งเฉยไม่สนใจ ร้องถึงนางพี่เลี้ยงต้องพากันเล่าโลมให้นางยอมทำตามรับสั่ง

"รับสั่งไช้จะไม่ทำถวาย	ตั้งโฉมฉายแกล้งซัดพระบรรหาร" ^๒
------------------------	---

การซัดคำสั่งภัยศรีจะจะต้องถูกลงโทษหนัก นางพี่เลี้ยงจึงเตือนนางบุษบาในเรื่องนี้

^๑ อีเหนา, เล่ม ๑๖, หน้า ๕๐๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๖, หน้า ๓๘๑.

๕. ตอนที่ยาหรีน เห็นนาง เกนหลงแล้วหุคชะงักไม่เดินต่อ อ้างว่า
ทางเดินมีหนาม กลิ้งอกกลาด สังคามาระการูที่จึงแกล้งกระตบยาหรีนว่า

"หนามนี้ เจ้ากรรมสำคัญ ให้ถวาคทุกวันก็มีมา
เหมือนแกล้งชักนำมากำเพาะ ชรอยสปราว เคะระหฺนึฐา"^๑

สังคามาระการูว่ายาหรีนมีวตะสิงมองนาง เกนหลงหนึ่งหฺรคไม่ เป็นอันเดิน จึง
แสรงพุกเอออออกไปค้วย แต่เห็นบแนมอยู่ในที่ว หนามพวกนี้ถวาคออย่าง ไรก็มีทุกวัน
เหมือนถบจะ เจาะจงมาทำให้ยาหรีน เจ็บปรคหฺรมาน

๖. ตอนที่ป็นหยิกถวแถนางแถหนึ่งว ให้ถือ เสมือน เป็น เพื่อนพุกจา
ปรบทุกชสูชถันจะคีกว

"ไมพอถือใจโยอย่างนั้น เหมือนหนึ่งปรบทุกชถันจะ เป็นไร"^๒

๗. ตอนถี เหนา เดินทางออกจาก เมืองคานา ไปคุดำ

"พระวโยคโสภเศร่า เปล่ำ เปลี่ยว ถิงมา เกียวลิว โลกคสิงหลง"^๓

ถี เหนามีความโสภเศร่า เปล่ำ เปลี่ยว ถิง ๆ ที่เดินทางมาพร้อมถบพีเลียง
และไฟรพลจำนวนมาก หาไซ้ เดินทางมา เพียงล่ำพ้งผู้ เกียว ไม่ หากแต่ความรูสึกเศร่าสร้อย
ที่ เคะระถินใจอย่างทวมถัน ทำให้ถี เหนาคถเป็นทาสของถารมถ และมีท่าทาง เลื่อนลอย
เซ่นนั้น

๘. ตอนที่ป็นหยีอาสาปรบถัน เมืองจากระคฺฐะมาหฺรธาและกะปะาหฺลัน
ไคถล่าว เป็น เซิง เสนอค่อท้าวถาหลังว ควบยกทัพไปตั้งรับนอก เมือง เพราะ

^๑ ถี เหนา, เลม ๒๒, หน้า ๘๒๕.

^๒ เรื่อง เกียวถัน, เลม ๒๘, หน้า ๘๐๕.

^๓ เรื่อง เกียวถัน, เลม ๑๕, หน้า ๘๘๐.

"จะให้ปัจฉามิตรศึกษา"

กึ่งหนึ่งธานีไม่มีชาย"^๑

อันที่จริง เมืองกาหลงมิใช่จะไร้ชายคนจรจึ่งค้ากล่าวของบันหยี่ หากแต่บันหยี่เปรียบเทียบเพื่อย้ำให้เห็นความสำคัญของการยกทัพไปตั้งรับข้าศึกก่อนที่ข้าศึกจะล่วงเข้ามาประชิดตัวเมือง เป็นการป้องกันมิให้เสื่อมเสียเกียรติของนครีย์

๔. บันหยี่กล่าวเตือนสังคามาระตาว่า การมีใจปฏิบัติหัตถ์คือนางกุสุมาชายาของอุกการณนั้น เป็นการไม่สมควร จะทำให้เกิดผลเสียตามมา

"แล้วว่า เปนไรอนุชา

จึงรักภรรยา เขากึ่งนั้น

กึ่งไรหญิงโสภาทังชาติรี

เจ้าของ เขามีมาไผ่ฝัน"^๒

เป็นการเตือนสติสังคามาระตาให้ไตร่ตรองถึงความถูกต้องเหมาะสม และคัดสินใจด้วยตัวเอง โดยมิไถ่ลงโทษหรือขัดขวางการกระทำของสังคามาระตาแต่อย่างใด

ค. สภาวะจิตใจ

"ใจ" เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของร่างกายคนเรา ถ้าปราศจาก "ใจ" แล้ว อวัยวะทุกส่วนก็หมดความหมายดังคำบาลีที่กล่าวว่า

"มโนปุพฺพํคมา ฐมา มโนเสฏฺฐรา มโนเมया"

แปลว่า...ใจ เป็นผู้นำทุกสิ่งทุกอย่าง ใจ เป็นใหญ่ ทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจ"^๓

ปกติแล้วใจของคนเราจะอยู่เฉย ๆ ต่อเมื่อมีสิ่งมากระทบใจจึงเริ่มหวั่นไหวและเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่มากระทบใจได้แก่ "อารมณ์" ด้วยเหตุนี้ อารมณ์จึงทำให้เกิดสภาวะต่าง ๆ เช่น เสียใจ แค้นใจ เจ็บใจ น้อยใจ กิเลสและร้อนใจ ฯลฯ

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๒๒, หน้า ๖๔๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๔, หน้า ๗๗๘.

^๓ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พุทธวจนะในธรรมบท (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป, ๒๕๒๓), หน้า ๓.

สภาวะจิตใจของตัวละครในเรื่องอิเหนามีต่าง ๆ กัน ดังจะเห็นได้จากคำ
ตัดพ้อ เหน็บแนม เสียดสีประชดประชัน วิงวอน คร่ำครวญ ฯลฯ ซึ่งอาจจะแสดงความ
รู้สึกแท้จริงหรือ เป็นการ เสแสร้งก็ได้

๑. ตอนที่ เหนาลา ไปแก่งสลับในเมืองกาหา นางนุมา ได้ตัดพ้อ
ด้วยความน้อยใจอย่างปิ้งว่

"พระเจ้าชักน้อง ไฉน ใญ่ ใญ่นี่ เหมือนแก่งตักไมตรีให้ เสื่อมสูญ"^๑

การที่อิเหนาจะทิ้งนางไว้ลำพัง เช่นนี้ เหมือนกับจะตัดรักหักอาลัยที่เคยมีให้
ลีนไป

๒. ตอนที่ เหนาลวนลามนางนุมาในถ้ำทอง นางพยายามปิดป้อง
ไม่ยอมให้แตะต้องร่างกาย พร้อมกับบอกว่าด้วยความซุนเคือง เป็นกำลังว่า

"อะไรหยามซ้ำ เป็นน่าชิง เหมือนจะกลุ่มคลุ้มคลั่งวิญญา"^๒

การกระทำของอิเหนาไม่สมควรอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรกับคนที่เกิดคลุ้มคลั่ง
ยังสติไม่อยู่ ทำอะไรไปโดยไม่รู้ตัว

๓. ตอนที่ เหนามาพบนางจินตะหรา นางได้เสแสร้งหยิกตีนางมาหยัน
มารยาทแสดงความไม่พอใจว่ากระหนมาหยันว่าไม่รู้จักเจียมตัว แกลงมาทำพุกจามีจิริค
ตั้งคนบ้า ไม่น่าดู

"ช่างไม่เจียมตัวแคสัณนิค เกลียดจิริคกิริยา เหมือนม้าหลัง"^๓

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๗, หน้า ๕๕๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๖, หน้า ๕๓๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๓, หน้า ๖๘.

๔. หลังจากมีชัยต่อระคุศลีทันมาแล้ว อีเหเนาได้เห็นแบบประสันตา ซึ่งพุกจาโยกโยชกิบิให้ เรือ เสืออยู่เสมอว่า

"ถ้อยคำสำนวนเหมือนม้าหลัง ใครเห็นชอบมั่งดาหาไม"^๑

อีเหเนาเห็นแบบด้วยความหมั่นไส้ว่า ประสันตาคือแต่พุกจา เลอะ เทอะ เหมือนคนบ้า ทั้ง ๆ ที่พุกมานั้นจะมีใครเห็นด้วยก็ไม่มี

๕. อุณากร ผนวียงวอนให้นางมลลหรว เห็นใจว่าคนไม่อาจรับไมตรีของนางได้ เพราะเป็นการล่วง เกินเสนากาหลังด้วยนาง เป็นบุตรของคะหมิง เสนา

"จะทำให้ชัคข์ของ เคืองระคาย เหมือนพี่ประทุษร้ายต่อมิตร"^๒

อุณากร ผนวียงว่า ถ้าคนรับนาง เป็นภรรยา ก็เหมือนกับทำร้ายจิตใจ เสนา กาหลัง ซึ่งเป็นมิตร จึงขอให้นางกลับไปก่อน

๖. ตอนที่อีเหเนา เข้าหานางมาหาหยาวิศมี ก็พยายามใช้วาตะของชาย เจ้าชู้เล่า โลมนางจนสุดความสามารถ

"จะรัง เกียง เคียดฉันกันไย เหมือนหนึ่งทรมานไวยไม่เมตตา"^๓

การที่นางมาหาหยาวิศมีทำที่รัง เกียง เคียดฉันเช่นนี้ เหมือนกับว่าไร้ความเมตตา ต่ออีเหเนา

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๕, หน้า ๑๕๓.

^๒ เรื่อง เกียวกัน, เล่ม ๒๐, หน้า ๖๕๕.

^๓ เรื่อง เกียวกัน, เล่ม ๗, หน้า ๑๕๗.

๗. ตอนที่บันทึกความจริงว่านางแอหนึ่งคือนางบุษบาที่ตามหาแพบพลิกแผ่นดิน บันทึกไว้กล่าวว่า

"เวรียโคอย่าทำให้จำไกล เหมือนชาตินี้ที่ได้ เวทนา"^๑

บันทึกว่าพันชออย่าให้ เวรกรรมใครมาพรากตนเองและนางบุษบาให้จากกันในชาติหน้า เหมือนกับที่ได้รับความทุกข์ เวทนาในชาตินี้

๘. ตอนที่บาทรับชามซึ่งในบุญคุณและน้ำใจของนางกระราหวั่น ธิคา ระคุมะงากา ซึ่งลอบช่วยเหลือนายรับซึ่งถูกรับ เป็นนักโทษอยู่ในคุก

"ได้ผอนผันพันชนา เคลื่อนคล้าย เหมือนโณมฉายชวชูชีวิตไว้"^๒

๙. ตอนที่นางพี่เลี้ยงทั้งสองแนะนำให้ เชิญบันทึกมาขึ้น เลี้ยง เพื่อแก้อาคลงใจที่มีอยู่ว่า อุดาการรณหาใช้ชายจริงกึ่งที่เสแสร้งไม่ และให้อุดาการรณ

"พูดจาปราเสทาสนิท เหมือนทอยที่มีจิตร เสนหา"^๓

คือให้อุดาการรณหาที่สนิทชิด เชื้อกับบันทึก เหมือนกับมีใจรักใคร่ชอบพอมหาด้วย อย่างไรก็ตาม ความเปรียบอย่างตรงไปตรงมา ส่วนใหญ่จะแสดงความรู้สึกของตัวละครจากน้ำเสียงและความหมายในถ้อยคำประกอบกันให้ผู้อ่านตระหนักได้ เช่น

๑๐. ตอนที่นางมาหยารัศมีตักพ้ออิ เหนว่าหักหาญเอาแต่ใจ

"เวทนา มาแผ้วรักริ่ง ท่ากระนี้เหมือนหนึ่งไม่ปรานี"^๔

^๑ อีเหเนา, เลม ๒๘, หน้า ๘๓๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เลม ๒๗, หน้า ๘๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เลม ๒๑, หน้า ๖๕๐.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เลม ๗, หน้า ๑๕๗.

น้ำเสียงในถ้อยคำตัดพ้อ เต็มไปด้วยความน้อยใจอย่างยิ่งที่เห็นแก่หน้าใจ
กอครคางไม่ปรานี

๑๑. ตอนที่นางบุษบาบอกว่าอิเหนาในถ้ำทอง

"แต่ทวงทีที่ท่าอากาศ

เหมือนจะแก่งแสรงประจานให้เจ็บใจ"^๑

นางบุษบา เห็นแบบอิเหนาว่าปากกับกา กระทบไม้ตรงกัน ปากกว่าจะ เมตตา
แต่กา กระทบค้ำกับคำพูด เพราะอิเหนายังคงกอครค เล้าโลมนาง เหมือนจะให้กา
กระทบค้ำถ่วงคอยประจานนางให้เจ็บใจ

๑๒. ตอนที่อุณกร รณถามนางมลลหารา บุตรคะหมิง เสนาภหลังว่า
นางมาที่นี่ เพื่อทวงดอกไม้กับผ้า เช็ดหน้าคั้นหรืออย่างไร นางได้ตัดพ้อด้วยความน้อยใจ
ว่าอุณกร รณแก่งแสรง เหมือนไม่รู้ใจนาง

"ช่างศรีสได้เหมือนไม่เมตตา

ข้ามาจะเฝ้าโดยคี่"^๒

๑๓. ตอนที่บัณฑิตามอุณกรรณว่า ทำไมจึงนิ่งเฉยไม่อาสาสู้ศึก
ที่มาศึก เมืองกาหลัง บันหยีเสียอีกยังอาสา เพราะเห็นแก่หน้านางสะการะหนึ่งหรือ
อุณกร รณจึง เห็นแบบแสรงทำเป็นน้อยใจในวจาบันหยี

"มารัง เกี้ยวเคี้ยวกันกันไย

ว่ากระนั้นเหมือนไม่เมตตา"^๓

อุณกร รณโต้บันหยีว่า ทำไมมาแสดงความไม่พอใจและว่าคนอย่างนั้น เหมือน
บันหยีไม่เมตตาคนเสียเลย

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๖, หน้า ๕๒๕.

^๒ เรื่อง เกี้ยวกัน, เล่ม ๒๐, หน้า ๖๕๓.

^๓ เรื่อง เกี้ยวกัน, เล่ม ๒๒, หน้า ๖๕๕.

๑๔. ตอนที่บัณฑิตรู้ความจริงว่า ยาหรีนคือลียะตรา ก็ยกนาง เกนหลงให้อยู่กับยาหรีน นาง เกนหลง เศร้าใจที่ต้องพรากจากพระเชษฐา จึงบ่ียุค ขอไปค้าย บัณฑิตจึงปลอมนางว่าสิ่งที่ทำลงไปถูกต้องแล้ว

"ท่านนี้เหมือนไม้มะคาศา กิ่งที่แก่งมาพาเจ้าไป"^๑

การกระทำของนางเหมือนกับไม้มงสาร หรือ เห็นใจบัณฑิตที่จะต้องกลายเป็นผู้ ที่พรากนางจากคูครอง

๑๕. ตอนที่อุณการณเห็นแม่บัณฑิตว่าเป็นไข้ใจ เพราะนาง สะการะหนึ่งหรัค จึงซาคเผ้าท้าวกาหลัง บัณฑิตได้สร้างคอบอย่างน้อยใจว่า

"พูดไข้อย่างนั้นอนุชา
แม่นิครไคยีนความไป

เหมือนไม้มะคาศาก็เหมือนกัน
กิ่งแก่งฆ่ากันให้อาสัญ"^๒

บัณฑิตสร้างท่วงอุณการณว่า ทำไมถึงพูดเช่นนั้น เหมือนกับไม้มะคาศาคนเลย เพราะถ้าไครไคยีนความนี้เข้าก็ เหมือนอุณการณแก่งฆ่าบัณฑิตให้ตายค้ายอาญาของ ท้าวกาหลัง เนื่องจากไม่สมควรที่บัณฑิตจะไปหมายปองนางสะการะหนึ่งหรัค

๑๖. ตอนที่พิชิตแห่งสระสนานเมืองกาหลัง บัณฑิตมีวเตสคากับ นางสะการะหนึ่งหรัค จนถูกอุณการณเห็นแม่ บัณฑิตจึงพูด เป็นเชิงบนแถมน้อยใจว่า

"ไม่พอที่จะหนีบยกเอามาว่า

เหมือนอนุชารัง เกียง เกียกฉัน"^๓

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๒๖, หน้า ๕๖๒.

^๒ เรื่อง เกียวกัน, เล่ม ๒๓, หน้า ๗๕๖.

^๓ เรื่อง เกียวกัน, เล่ม ๒๔, หน้า ๗๗๒.

การที่อุณากรรณกระทบกระ เทียบ เช่นนั้น เหมือนกับมีใจจริง เกือบหนึ่งยี่งัก

๑๗. ตอนที่บันหียี้แก่งสาคน้ำใส่อุณากรรณ อุณากรรณไค้ซอร้อง

ว่า

"จึงว่าแกบันหียี้ไปพลัน

วานอย่า เล่น เช่นนั้น เหมือนไม่รัก"^๑

อุณากรรณไม่ชอบที่บันหียี้สาคน้ำใส่ จึงซอร้องด้วยน้ำเสียงขุ่นเคืองว่า ขออย่า
สาคน้ำค่อไปอีก เลยด้วยท่า เช่นนี้ เหมือนไม่รักคนจริง

๑๘. ตอนที่บันหียี้เอาพลูกัศักรอชไปคองนางสะการะหนึ่งหรัค
นางมีความเขินอายตามวิสัยสตรี ไม่รู้จะทำอย่างไรดี จึงแก่งวากะทบพีเสียง เป็นการ
เสียดบังความรู้สึกของตนเอง

"แล้วว่าที่บาทันชัวจริง

เห็นแล้วช่างนึ่งไม่บอกข้า"

เหมือนจะแก่งแสรงชักชวนมา

เวทนาอัปรมาณ เป็นพันไป"^๒

นางสะการะหนึ่งหรัคแก่งทำเป็นน่อยใจขุ่นเคืองว่า บาทันเห็นบันหียี้แล้ว
ยังแก่งทำเฉยไม่บอกให้นางรู้ตัว เหมือนจะแก่งชวนบันหียี้มาทำให้นางได้รับความ
อับอายอย่างใหญ่หลวง

๑๙. ข้อความในสาสน์คอกปะหนันที่อิ เหนามีถึงนางจินตะทรา
วิงวอนให้เห็นใจในความรักและความคิดถึงที่มีค่อนาง โดยขอสไบและชานหมากไว้แทน
คัวนาง

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๒๓, หน้า ๗๓๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๗๔๕.

"ซาโบจะขอ เปลี่ยนสไบบาง ไปชมพลางทางภักตร์ยานหยี
 กับทั้งชานสลาจงปราณี เหมือนขวัญชูชิวของพี่ไว้"^๑

อิ เหนามีวาทีศิลป์ เป็นเลิศ สามารถใช้ถ้อยคำโน้มน้าวจิตใจของนางจินตะหรา
 ให้ตระหนักว่านางมีความสำคัญต่ออิ เหนายิ่งนัก เพียงสไบและชานหมากของนางก็ยังคง
 ชีวีศของอิ เหน่าให้เป็นยาวต่อไปได้

๒๐. ตอนที่บันหยี่รู้ความจริงว่า นางแอหนังคือนางมะปา บันหยี่
 ได้เล่าโลมออกก่อนว่าหญิงอื่นหมั้นเสนกีสู้นางคนเดียวไม่ได้ นางแอหนังจึง เห็นแบบ
 ค่ายความไม่เชื่อใจว่าบันหยี่พูดความจริง เพราะระหว่างที่อยู่เมืองกาหลังก็ เห็นพฤติกรรม
 ของบันหยี่แล้ว

"ซึ่งว่าชมหญิงอื่นไม่สิ้นใจจร เหมือนกล่าวแก่งแสวงประภีษ ฐมิกณีน"^๒

นางแอหนัง เห็นแบบว่า ที่บันหยี่ว่าชมหญิงอื่นไม่สิ้นใจ เลยนั้น เหมือนกับแก่ง
 พุกไปอย่างนั้นเอง ให้ฟังดูเพราะพริ้ง แต่เชื่อถือตามนั้นไม่ได้เลยแม้แต่น้อย เพราะ เป็น
 การพุกให้คนฟังหลงคิใจ

๒๑. ตอนประโหมสุหรี่ระมอตันรับอุณากรรณ เป็นบุตรบุญธรรม

"เสนาหังบุตรในอุทร บังอร โอบอุ้มขึ้นใส่คัก"^๓

๒๒. ตอนอิ เหน่าฝากฝังนางจินตะหราให้ช่วยดูแลนางสะการะวาทิ
 และมาหารัศมี นางก็รับปากด้วยความเต็มใจและให้สัญญาว่า

^๑ อิ เหน่า, เล่ม ๓, หน้า ๘๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๕, หน้า ๕๓๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๘, หน้า ๕๗๐.

"จะรักใคร่ในสองนางนั้น

เหมือนพี่น้องร่วมครรภักันมา"^๑

๒๓. หลังจากอุณากรรณหายไปโดยทิ้งหนังสือบอกไว้ ท้าวประมอตัน และมเหสีได้รับเสียงกุษาษาทั้ง ๕ ของอุณากรรณด้วยความเต็มใจ

"มีความเสนาหาอาไโดย

กึ่งในสุริวงศ์ เชื้อชิต"^๒

๒๔. เมื่อทราบจากประสันตว่านางบุษบาและพี่เลี้ยงถูกลมพายุ หอบหายไป อีเหเนาถึงกับล้มลงสิ้นสติด้วยความสะเทือนใจอย่างสุดขีด หลังจากสังคามาระตา ช่วยแก้ไขให้ฟื้นแล้ว อีเหเนาไต่อก้าวว่า

"พี่นี้เคลิ้มคลุ้มคลั่งมูรธา

กึ่งพิกลกิรียาบ้าใจ"^๓

๒๕. ตอนที่นางบุษบาถูกอีเหเนาค้ำหมั้น นางกำนัลทั้งหลายพลอยทุกข์ใจรวมไปกับ

"นั่งถอนใจใหญ่ตั้งไข้เจ็บ

จะเที่ยวเก็บมุงหากินหาไม้"^๔

๓.๑.๒ การเปรียบเทียบโดยใช้โวหารอุปมา

๓.๑.๒.๑ การพรรณนาฉาก

บทละครในเรื่องอีเหเนาบรรยายภาพที่ต้องการ โดยนำเอาสิ่งทีคนทั้งหลายคุ้นเคยรู้จัก และสามารถพบเห็นได้ทั่วไปมาเปรียบเทียบ เพื่อเน้นลักษณะของสิ่งที่ต้องการกล่าวถึงให้มีความเด่นชัดยิ่งขึ้น

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๑๐, หน้า ๓๐๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๔, หน้า ๘๙๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๘, หน้า ๘๗๔.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๘, หน้า ๒๒๘.

ก. วัชฏ

๑. แทนทิพย์

สียะตราศักดิ์สินใจออกตามหานางบุษมา อีเหเนาและนาง
เกนหลง การกระทำดังกล่าวย้อนไปถึงองค์ปะตาระกาหลาบนสวรรค์

"ทิพอาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา กระต้างคังศิลาประหลาดใจ"^๑

คุณสมบัติ เคนที่สุดของหิน คือความแข็งกระต้าง การเปรียบเทียบในที่นี้
ทำให้รู้สึกถึงปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นแก่แทนทิพย์ ซึ่งเคยอ่อนนุ่มอย่างยิ่งอยู่ตลอดเวลา แต่ใน
ขณะนั้นก็กลับกลายเป็นแทนที่แข็งกระต้างราวกับหิน

๒. แสงของคอกไม้ไฟ

ตอนที่มีการทดลองอย่างมหัศจรรย์ในงานพระเมรุ เมืองหมันหย่า

"ให้จุกทุ่ระทากอกไม้ไฟ ไสวสว่างช่วงคังควงควาว"^๒

คอกไม้ไฟและควงควาวให้แสงแวววับที่มีการเคลื่อนไหวในตัวเองตามที่ได้เห็น
จากสายตาของมนุษย์ ไม่ใช่แสงสว่างจำที่อยู่นิ่ง ๆ เมื่อจุกคอกไม้ไฟ สว่างจะ
ลุกวามเพียงชั่วครู่แล้วดับไป ถ้าจุกติด ๆ กันหลายอัน จะแลดูเหมือนแสงควงที่กระพริบ
พรางอยู่บนท้องฟ้า

๓. น้ำสุหร่าย

ท้าวคานาสรงน้ำเตรียมไปไซ้บนที่เขาวีลิตมาหรา

"ให้พนักงานไซ้สุหร่ายทอง เปนล่องต่องกายคังสายฝน"^๓

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๒๕, หน้า ๔๑๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒, หน้า ๕๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๓, หน้า ๓๔๒.

ป็นเหยีสรงน้ำเตรียมเข้า เมืองกาหลัง

"ไสสุหร่ายไปรยปรายตั้งสายฝน ต้องสกนธฐานเช่นเย็นใส"^๑

น้ำสุหร่ายมีลักษณะ เป็นฟองฝอยเช่นเดียวกับสายฝนที่ไปรยลงมา

ข. สิ่งก่อสร้าง

การเปรียบเทียบมี ๒ ลักษณะคือ ลักษณะหนึ่ง เปรียบสภาพของสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นกับภูมิประเทศที่พบเห็นได้ทั่วไป อีกลักษณะหนึ่งพรรณนาให้เห็นความงามของสถานที่นั้นโดย เปรียบกับความงามตามอุดมคติ

๑. เชิง เเทน

พรรณนาสภาพของ เชิง เเทนรอบนครของ กษัตริย์วงศ์สัตยเกตหาไว้ว่า

" เชิง เเทนคัง เป็นบรรพต บันไคลค เลี่ยนลาคสาคตา "^๒

บทละครอาศัยความสูงตระหง่านซึ่ง เป็นลักษณะร่วมระหว่าง เชิง เเทนและภูเขา มา เปรียบ เทียบกัน ทำให้มองเห็นภาพของ เชิง เเทนที่สูงปานภูเขา เหมาะที่จะใช้ป้องกันข้าศึกที่มารุกราน

๒. บันได

ในพิธีโสกันต์ของสี่พระยา ท้าวคานหาให้ภรรยา ไกรลาสจำลองพร้อมกับสร้างบันไดเวียนเป็นที่ขึ้นลง

"แกลังประคิมฐคิไลบันไดเวียน ที่ขึ้นลงลาค เลี่ยนเหมือนกิลา"^๓

^๑ อีเหเนา, เลม ๒๑, หน้า ๖๖๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เลม ๑, หน้า ๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เลม ๒๘, หน้า ๗๘๘.

๓. อารามกลางป่า

บทละครพรรณนาภาพอารามกลางป่าบนเขาริลีสมาหรา ซึ่งท้าวคานา
ไปชวนไว้ว่า

"เจตีย์วิหารตั้งนิรมิต แก่งประคิษฐ์รูปสัตว์อัค เมือง"^๑

เป็นการพรรณนาความงามตามอุดมคติของกวี ซึ่งเมื่อต้องการกล่าวถึงความ
งามของสิ่งใดก็ตาม มักเทียบกับการ เนรมิต ซึ่ง เกิดจากฤทธาณาภาพของ เทพยคาหรือสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ที่ เคารพ เทอศทูน ความงามซึ่ง เกิดจากการ เนรมิตของ เทพยคายอม เป็นความงาม
ที่สมบูรณ์แบบหาที่ติมิได้

๔. เมืองและปราสาทราชวัง

ความเปรียบออกไปน้อาศัยความงามตามอุดมคติในทัศนะกวีมา เปรียบ
เทียบให้เห็นว่า บ้านเมืองและปราสาทราชวังมีความสมบูรณ์พูนสุขตั้งอยู่ในแดนสวรรค์

๔.๑ ชมเมืองหมันหย่า

"..... ว่า เติมเมืองหมันหย่าธานี
บริบูรณ์กลศขสนกสนาน ตั้งวิมานเมืองฟ้าในรวนี้"^๒

๔.๒ ชมปราสาทราชวัง เมืองปราชัย

"อันปราสาทราชฐานเวียงวัง สนุกตั้ง เมืองสวรรค์ชั้นฟ้า"^๓

^๑ อีเหณา, เลม ๑๓, หน้า ๔๐๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เลม ๕, หน้า ๑๓๘ - ๑๔๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เลม ๘, หน้า ๒๔๕.

ค. ธรรมชาติ

ความเปรียบในข้อนี้ แยกได้ เป็น ๔ ลักษณะคือ

๑. พรรณนาธรรมชาติตามความเป็นจริง

เป็นการชมธรรมชาติอย่าง เรียบ ๆ ตามสภาพที่เป็นอยู่ เช่น

๑.๑ หินงอกหินย้อยในถ้ำ

สังคามาระคาชมถ้ำที่เตรียมไว้อ่อนตัวนางนุษา

"ศิลาข้อยกตั้งห้อยงูไว้

น้ำใสไหลหยดอยู่อุตรา

บ้างงามงอกตั้งคอกอักษกลับ

ซ่อนสลัปลายเล่ห์เลขา"^๑

๑.๒ ปะการัง

ชมธรรมชาติตอนบ่ายข้ามไป เกาะมะละกา

"พระซุ้มศิลาปะการัง

ที่เขี้ยวตั้งมรกตคดสี

ที่คล้ายคล้ายราชวัติ

แดง เหลือง เลื่อมสี เหมือนโมรา"^๒

๑.๓ สระโบกขรณี

ชมสระโบกขรณีในนครทั้ง ๔ ของกษัตริย์วงศ์สัตยุดทหา

"อันสระโบกขรณีสี เหลี่ยม

น้ำเปี่ยม เทียมปากสระศรี

ใสสะอาดปราศจากราคี

กึ่งแสง นกวมณิรจนา"^๓

๑.๔ น้ำพุ

๑.๔.๑ สังคามาระคาสร่งน้ำในธารน้ำใกล้ท่าทองที่

เตรียมไว้ลัคนางนุษา

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๗๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๔, หน้า ๕๕๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑, หน้า ๖.

"น้ำนั้นคันคัพพุง"

แปลของฟองฟุ้งคังผอยผน"^๑

น้ำพุและสายฝนมีลักษณะของน้ำที่เป็นฟองผอย เช่นเดียวกัน ความเปรียบในที่นี้ ทำให้มองเห็นภาพของน้ำที่ฟุ้งขึ้นจากภูเขา แล้วพ่นกระจายออกมา เป็นละออง เหมือนละอองผน

๑.๔.๒ อธิเนนาสร้งน้ำที่ธารน้ำเชิงเขาใคถ้ำทอง

"ครันถึงจึงลงในทองธาร	สร้งสนานน้ำพุที่เงื่อมผา
ย่อยหยัดคังสหัสซารา	ไหลออกจากศิลาซา เช่น
พรอยพรอยคองกายคังสายผน	เมื่อไรณฤมลจะมาเห็น" ^๒

เปรียบลักษณะเป็นฟองผอยของน้ำตกกับน้ำสุหร่าย (สหัสซารา) และสายฝน โดยเฉพาะคำว่า "ย่อยหยัด" และ "พรอยพรอย" ทำให้มองเห็นภาพน้ำที่โปรยลงมา อย่างนุ่มนวลหยดย้อยลงมาตอ้งอิ เนนา

๑.๔.๓ เช่นเดียวกับตอนที่ตั้งความระศาแ่งห้องสร้งในถ้ำทองตามบัญญัติของอิ เนนา บทละครได้บรรยายไว้อย่างละเอียดล่อว่า

"ฉากพับลับแลกระจากคัง	คันผาศิลาบัง เปนห้องสร้ง
เป็นภูห้อยย่อยหยัดควาริลง	บางฟุ้งทรงคังสายสุหร่ายริน" ^๓

ความเปรียบนี้ให้ภาพของน้ำที่ฟุ้งกระจายลงมา เช่นเดียวกับน้ำสุหร่าย

๑.๕ แสงอรุณ

นางบุษบา เกิดในยามรุ่งอรุณ ทองฟ้ากำลัง เรือรางควัยแสงทองที่คอบ ๆ ทวีความสว่างไสว แลคองามอรามา เจิกจ๊าทั่วบริเวณ

^๑ อิ เนนา, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๙๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๙๕ - ๔๙๖.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๙๘.

"ครั้นอรุณรุ่งรางแสงทอง คึงสี่รุ่ง เรืองรองอร่ามไป"^๑

เป็นความเปรียบที่อ่อนหวานชวนเคลิบเคลิ้ม ทำให้มองเห็นภาพของแสงทองที่สว่างไสว เป็นประกายเลื่อมพรายเหมือนสายรุ้งราวกับ เป็นสีสันที่ธรรมชาติบรรจงมอบไว้รับขวัญกุมารที่เกิดมา เป็นการนำเอาสภาพที่เป็นจริงในธรรมชาติมาใช้ในการเปรียบเทียบ ทั้งนี้ เนื่องจากแสงทองนั้นก่อปรด้วยแสงสีมากมายมารวมกันจนกระทั่งจับตาหาได้มีแต่แสงสีทอง เพียงอย่างเดียวไม่

๑.๖ สัตว์

๑.๖.๑ ลักษณะ

เป็นการบรรยายรูปลักษณะ เฉพาะส่วนของสัตว์ โดยนำเอา ส่วนที่เด่นที่สุดของสัตว์ชนิดนั้นมาใช้ในการ เปรียบ เทียบ

๑.๖.๑.๑ เขากวาง

ท้าวปะการะกาหลาแปลงกายเป็นกวางทองลวิหยาสะคำ

"สอง เขาวาวแววคังวิ เขียร พิศ เพ็ญงามสรรพสรรพางค์"^๒

๑.๖.๑.๒ งาช้าง

กล่าวถึงช้างทรงของจรกา เมื่อครั้ง ไปช่วย เมืองคานา

ทำศึกกับกะหมังกุหนิง

"สำ เนียง โถงจนาทาจอง งามอนคังจะส่งสอยคาว"^๓

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๑, หน้า ๒๓๓.

^๒ เรื่อง เกี้ยวกัน, เล่ม ๘, หน้า ๒๔๘.

^๓ เรื่อง เกี้ยวกัน, เล่ม ๑๒, หน้า ๓๔๘.

โวหารนี้ทำให้หมอง เห็นภาพของช่างที่มั่งงอนโค้งกราก็จะสามารถเชื่อม
สอยเอาดวงดาวบนฟ้าลงมาได้

๑.๖.๒ กิริยาอาการ

๑.๖.๒.๑ ชมมาทรงของวิद्याสะก่าขณะประพาสป่า

"มา เอยม่าตัน
ยกคอบอทำร้ายเรี่ยง

เรี่ยงรณรานร้งคะนองเสียง
แผนโยนโจนเพียงม้ายนต์"^๑

"ม้ายนต์" เป็นม้ายที่ไม่มีชีวิต เกิดขึ้นจากวิद्याคม ม้ายนต์จึงน่าจะมีอาการ
เคลื่อนไหวแคลวคล่องว่องไว เหนือกว่ามาธรรมดา การเปรียบเทียบที่ของมาทรง
วิद्याสะก่ากับม้ายนต์ ชี้ให้เห็นว่าม้ายนต์มีความคล่องตัวกว่ามาทั่วไป

๑.๖.๒.๒ ชมม้ายศักดิ์ก้องทัฬหาวกะปาหลันขณะยกทัพมาช่วยท้าว
จะมหาราทำศึกกับเมืองกาหลัง

"ขุนรกรับเทียบมรดา"

อาชานุกชกตั้งจักรณัน"^๒

๒. พรรณนาธรรมชาติตามอุดมคตินิยม

ล้วนแต่ เป็นการชมสัจทั่วทั้งสิ้น

๒.๑ ลักษณะ

กล่าวถึงมาทรงของป็นหยีทอนเข้า เมืองกาหลังว่ามีทะเลก่าลัง
เทียบได้กับทะเลก่าลังของไกรสรราชสีห์ ซึ่งเป็นสัตว์ในวรรณคดี มีพลังมากมายมหาศาล

"มา เอยม่าตัน

พวงที่มีก่าลังตั้งไกรสร"^๓

^๑ อี เหน่า, เล่ม ๘, หน้า ๒๔๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๒, หน้า ๗๐๖.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๑, หน้า ๖๖๘.

๒.๒ เสียง๒.๒.๑ เสียงแมลงกู่ฉิ่ง

เหตุการณ์อัศจรรย์ที่ปรากฏในตอนกำเนิดนางนุชมา
 "ภุมเรศร่อนร้องโวยวิน ประสานเสียงเพียงพิณพาทย์ของ"^๑

๒.๒.๒ เสียงจักรจันเรไร

นางนุชมาชมดวงระหว่างเดินทางกลับจากตามเสด็จทำ
 คานาไปไชนันที่เขาวลิตสมาหระ

"เรไรจักรจันสนั่นเสียง เพราะเพียงคนตรีปี่ไฉน"^๒

เช่นเดียวกับตอนที่เห็นาคันบรม

"เสนาะเสียงจักรจันสนั่นไพเราะไรไพเราะคังคนตรี"^๓

๒.๓ กิริยาอาการ๒.๓.๑ ชมมาทรงของอิเหนาขณะออกจากเมืองคานา

"มาเอยม้าทรง ลีลาพหาคืออาจองสูงใหญ่
เยื้องออกยกเท้าองไว คังไกรสรสีนราชจรัส"^๔

ไกรสรราชสีนหันท้วงท้วงงามเป็นสง่าสมศักดิ์ศรีระกูล บลละครจึงนำคุณลักษณะ
 คังกล่าวมา เปรียบเทียบกับกิริยาอาการม้าทรงของอิเหนา

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑, หน้า ๒๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๔๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๕๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๕๐.

๒.๓.๒ ชมมาทรงของป็นหีบขณะ เข้า เมืองกาหลัง

"มา เอยมาหนึ่ง	พวงพื้กำลังคัง ไกรสร
ท่าพศของย้าช่าซอน	ปากอ้อนหันทกวก เวียน
ยอทายรายเรียงซ้ายขวา	<u>เยื้องอกยกหน้าคังมา เขียน"</u>

เมื่อนำมาทรงของป็นหีบมา เทียบกับ "มา เขียน" จะได้ภาพและความรู้สึกต่างไปจากมายนต์ คือลดความว่องไวลง และเพิ่มความมั่งคั่งของท่วงท่าอาการ เข้ามาแทนที่ เพราะภาพเขียนขอมถายทอดแก่ลักษณะที่ คนชวามอง โดยปรุงแต่งรายละเอียดให้คงามมากกว่าปกติ เพื่อสร้างความประทับใจแก่ผู้พบเห็น

๒.๓.๓ ชมกิริยาอาการของกวางทองแปลงวางคงามชคชอย
ราวกับภาพ เขียน

"ฉิวพรณโสภาคังทาทอง เยื้องยอชกยกยงอยาง เขียน"^๒

๓. พรรณนาธรรมชาติผสมผสานอารมณและความรู้สึกของกวี๓.๑ สัตว์

พรรณนาถึงกิริยาอาการของสัตว์โดย เปรียบกับความหลังที่ฝังใจ

ตัวละคร

๓.๑.๑ แมลงภู่

อิ เหนาบลอมเป็นป็นหีบออกคิคคิตามทานางนุษา เมื่อพบเห็น
สิ่งใคกระทบใจ ก็อดไม่ได้ที่จะหวนคิคถึงความหลัง เทียบกับสภาพของตนเองในขณะนั้น

^๑ อิ เหนา, เลม ๒๑, หน้า ๖๖๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เลม ๔, หน้า ๒๔๔.

"ภุมรินบินร่อนเรหา ชมรมศาลาอันนายนาย
เหมือนพี่เตรเรตามเจ้าทรมเซย ไม่รู้เลยว่าจะไปแห่งใด"^๑

เป็นความเปรียบเทียบที่เทียบให้เห็นว่ากิริยาอาการของแมลงภู่ที่บินร่อนเรหา
 น้ำหวานเหมือนกับกิริยาอาการของอิเหนาที่ท่องเที่ยวเร่ร่อนติดตามนางนุษา แม้จะ
 เป็นการเปรียบเทียบกิริยาอาการที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ก็ยังมีส่วนของเหตุการณ์ในอดีตมาเกี่ยวข้อง
 อยู่บ้างว่า การติดตามนางนุษานั้น ตามหาเพราะอะไร จึงจัดว่ายังเป็นโหวหาร
 อุปมาที่พรรณนาธรรมชาติด้วยความรู้สึกผูกพันกับอดีตอยู่

๓.๑.๒ นกขมิ้น

อิเหนามองธรรมชาติระหว่างเดินทางกลับกรุงกุเรป็นด้วยความ
 ครุ่นคำนึงถึงจินตะหรา

"นกขมิ้นบินโผเข้าพงพี เหมือนเจ้าเดินหนีที่ไปให้ห่าง"^๒

ภาพของนกขมิ้นที่โผบินเข้าไปในป่าก็เหมือนกับนางจินตะหรา เดินหนีห่างจาก

อิเหนา

๓.๑.๓ ปลา

อิเหนาสรงสนานหลังเสร็จศึกท้าวกะหมังกุหนิง

"เห็นหมัจฉาว่ายคล้ายคลำ เหมือนเจ้าว่ายแหวกน้ำหนีที่"^๓

เปรียบฝูงปลาที่แหวกว่ายน้ำในสระว่า เหมือนกับนางนุษาที่ว่ายน้ำหนีอิเหนา
 ลักษณะรวมของกิริยาอาการที่เหมือนกันคือ การว่ายแหวกน้ำ

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๘, หน้า ๕๗๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๔, หน้า ๑๐๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๑, หน้า ๓๔๓.

๓.๒ คอกไม้

ความเปรียบเกี่ยวกับคอกไม้มักปรากฏในคอนราฟถึงถึงบุคคล
ผู้เป็นที่รัก และสิ่งแทนตัวบุคคลที่รัก ตลอดจนเหตุการณ์ในอดีตซึ่งเกี่ยวข้องกับคนที่รัก

ตัวอย่างต่อไปนี้ พรรณนากลิ่นของคอกไม้ชนิดต่าง ๆ ว่ามีความหอมหวาน
เหมือนกลิ่นกาย และกลิ่นเสื้อผ้าของผู้เป็นที่รัก ซึ่งเคยอยู่ใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็นตัวละคร
หญิงหรือชาย

๓.๒.๑ ตอนที่อิเหนา เดินทางกลับไปยัง เมืองหมันทยา ได้

ราฟถึงว่า

"ลมหวานอวลกลิ่นคอกประหนึ่ง คล้ายกันกับกลิ่นจินตะหรา"^๑

๓.๒.๒ อิเหนารำฟถึงถึงนางบุษบาระหว่าง เดินทางไปแก้

สงสัยในเมืองกาหา

"หอมกลิ่นกล้วยไม้ที่ไกลทาง เหมือนกลิ่นสไบบางชนิดขนิษฐา"^๒

๓.๒.๓ อุนากร รมคิดถึงอิเหนาขณะ เดินทางติดตามหาอิเหนา

"สาวหยุดชมโดยล้าความคง ลมส่งหอมชายนาสา
เหมือนกลิ่นเฒ่าโอบพระพิทยา ซึ่งเปลี่ยนไว้เมื่อลาไปธานี"^๓

๔. พรรณนาธรรมชาติกล้วยวิธี เล่นคำ

ตัวละครจะคร่ำครวญถึงนางที่รัก ไซ้หนักและต้นไม้ เป็นสื่อเปรียบเทียบ
เชื่อมโยงไปถึงความหลัง โดยอาศัยการ เล่นคำเป็นสำคัญ เพื่อให้เกิดความไพเราะในแง่
เสียงและ เกิดความจับใจในแง่ความหมาย

^๑ อิเหนา, เล่ม ๕, หน้า ๑๖๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๗, หน้า ๕๔๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๘, หน้า ๖๑๖.

๔.๑ อี เหนาะชมสวนใกล้^๑ซึ่งจัก เตรียมไว้ เป็นที่พักนอนของนางบุษบา
ภาพของต้นไม้ใหญ่ทำให้ อี เหนาะหวงคิดถึงความหลัง เมื่อครั้งล่วง เกินนางบุษบา

"เห็นไผ่สาขาริมวาริ เหมือนทรงไผ่ไผ่ไผ่ระกำใจ"^๑

เป็นการ เชื่อมโยงถึงความหลัง โดยเล่นคำว่า "ไผ่" จากชื่อต้นไม้กับ "ไผ่"
ซึ่ง เป็นกิริยาอาการของตัวละคร

๔.๒ อี เหนาะ เดินทางไปชมถ้ำที่สังคามาระตา เตรียมไว้

"เบญจวรรณเหมือนวัน เมื่อ เข้า เผ้า ได้เห็น เจ้า ต้อง ใจ ไทย หวน"^๒

เป็นการ เชื่อมโยงถึงความหลังโดยเล่นคำว่า "วรรณ" จากชื่อนก เบญจวรรณ
กับ "วัน" ซึ่ง เป็น เหตุการณ์ที่ผ่านมา วันที่ เข้า เผ้า ท้าว คานา และ ได้ พบ นาง บุษบา จน เกิด
ความปิติพิศมัย

๔.๓ อี เหนาะครวญถึงนางมาหารักษ์มีระหว่าง เดินทางไป เมืองหมันหย่า

"แขก เต่า จับ เต่า ร้าง ร้อง เหมือน ร้าง ห้อง มา หารัก มี"^๓

เป็นการ เชื่อมโยงถึงความหลังโดยเล่นคำว่า "ร้าง" จากชื่อต้นไม้ (เต่าร้าง)
กับ "ร้างห้อง" ซึ่ง เป็นกิริยาอาการของตัวละคร

๔.๔ อี เหนาะครวญถึงนางจินตะหรา นางสะการะวาดีและมาหารักษ์มี
ระหว่าง เดินทางไปเมืองหมันหย่าว่า

"ตระ เวน ไฟ รอน ร้อง ตระ เวน ไฟ เหมือน เวร โค ให้ น้ ราศ เสนา"^๔

^๑ อี เหนาะ, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๕๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๕๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๐, หน้า ๓๑๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

เป็นการเชื่อมโยงถึงความหลัง โดยเล่นคำว่า "เวน" จากชื่อและกิริยา
อาการของนกกับ "เวร" ซึ่งเป็นเวรกรรมที่ตัวละครนี้คิดว่าทำให้ตนต้องพรากจากนาง
ที่รัก

๔.๕ และในตอนที่เกี่ยวกับข้อ ๔.๓ และ ๔.๔ อีเหนายัง
รำพันว่า

"จากกะพรากจันจากจวนรจา เหมือนจากนางสะการะวาตี"^๑

๔.๖ อีเหนาไกรำพันถึงสามนางว่า

"เบญจวรรณจับวัลชาติ เหมือนวันที่ไกลสามสุคามา"^๒

ในตัวอย่างข้อ ๔.๕ และ ๔.๖ นี้ เป็นการเชื่อมโยงถึงความหลัง โดย
เล่นคำ ๓ คำ คำแรกหมายถึงชื่อนก คำที่สองหมายถึงชื่อของไม้ ส่วนคำสุดท้ายหมายถึง
ความหลังที่ฝังใจ ซึ่งเป็นพฤติกรรมในอดีตของตัวละคร

๓.๑.๒.๒ การพรรณนาตัวละคร

เป็นการพรรณนาความงามตามอุดมคตินิยม

ก. บุคลิกลักษณะและการแต่งกาย

๑. พรรณนารูปกายส่วนรวม

๑.๑ ชมความงามของบุรุษและสตรีโดยเปรียบกับรูปปฏิมากรรม

ความเปรียบวางมราวกับรูปหล่อและรูปปั้น ซึ่งมีความงาม
อย่างสมบูรณ์ด้วยฝีมือของปฏิมากรผู้สามารถ ชี้ให้เห็นว่าตัวละครมีบุคลิกลักษณะที่
ความอ่อนช้อย งดงามหาที่ติมิได้

^๑ อีเหนา, เล่ม ๑๐, หน้า ๓๑๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

๑.๑.๑ ชาวเมืองมะงากาซิมโฌยาห์รัน

"เห็นยาห์รันรูปร่างคั่ง กลากลิ่ง ค่างคิ่งหลงไหลไม่พริบตา"^๑

๑.๑.๒ ชมนาง เกนหลงตอนยาห์รัน เข้าห้องนาง เกนหลง

"ปลั่ง เปล่ง เครื่องครัดกำคัทชม อ่อนแอ่น เอวกลมคิ่งหล่อ เหลลา"^๒

๑.๒ ชมความงามของบุรุษและสตรีโดยเปรียบกับภาพวาด

"ภาพวาด" หรือ "ภาพเขียน" มีความอ่อนช้อยวิจิตรบรรจง เมื่อนำภาพวาดมา เปรียบทำให้เห็นว่าบุรุษหรือสตรีผู้นั้นมีรูปร่างอ่อนแอ่นอ่อนช้อยงามจับตา

๑.๒.๑ วิหยาสะกำเตงองค้เตรียมประพาสป่า

"ทรงสุคนธ์ปิ่นทองชมพูท นวลลของผองบุคคิ่ง เลขา"^๓

๑.๒.๒ อีเหเนากลมนางนุษาในถ้ำทอง

"สายสมรนอนเถิกพีจะกลอม เจ้างามจริงพริ้งพร้อมคิ่ง เลขา"^๔

๑.๓ ชมความงามของบุรุษและสตรีโดยเปรียบกับ เทพบุตรและ

นางฟ้า

มักเปรียบว่าบุรุษและสตรีงามราวกับ เทพบุตรหรือนางฟ้า ซึ่งเป็นลักษณะการพรรณนาความงามที่เป็นอุดมคติ เพราะเทพบุตรและนางฟ้าในความนึกคิดของมนุษย์มีความงามเป็นเลิศ ทำให้มองเห็นภาพวาดตัวละครนั้นงดงามเกินมนุษย์ใด ๆ

^๑ อีเหเนา, เลม ๒๘, หน้า ๘๑๐.

^๒ เรื่อง เคียวกัน, เลม ๒๖, หน้า ๘๖๔.

^๓ เรื่อง เคียวกัน, เลม ๘, หน้า ๒๘๗.

^๔ เรื่อง เคียวกัน, เลม ๑๗, หน้า ๕๓๒.

๑.๓.๑ อี เหนาะแต่งองค์เตรียมเดินทางไปร่วมงานพระเมรุ
เมืองหมันทยา

"เห็นบกฤชฤทธิรอนสำหรับบุษ งามคัง เทพบุตรบทร"^๑

๑.๓.๒ อี เหนาะพบนางนุชามา เป็นครั้งแรก และหลงใหลใน
ความงามของนาง

"เจ้า เอยเจ้ากวงยิหว่า คังหยาคพำมาแตกะยาหงัน"^๒

นอกจากกล่าวถึง เทวคาทั่วไปแล้ว ยังกล่าวถึง เทพที่เฉพาะเจาะจง เพื่อ
แสดงถึง "ความเข้มแข็ง" ของบุษและ "ความละมุนละม่อม" ของสตรี

คังตอนที่ชาว เมืองกาหลังวิจารณ์รูปโฉมของบันหยิวว่า

"งามเหมือนคังองค์พระสุรียา ข้าอคคาไม่กล้าแลดูไค"^๓

พระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าแห่งแสงสว่างอันร้อนแรง ซึ่งมนุษย์เคารพนับถือ
ในฐานะเทพเจ้าผู้เรืองอำนาจมาแต่โบราณ การเปรียบว่าบุษมีความงามราวกับ
พระอาทิตย์ ทำให้มองเห็นภาพของคนที่มีทั้งความงามสง่าและความน่าเกรงขามให้ความ
รู้สึกถึงความแข็งแกร่งและความร้อนแรง

อาจกล่าวได้ว่า เป็นความเปรียบที่จำกัด เฉพาะบุษ เท่านั้น เพราะเราถือ
กันว่าบุษ เป็นเพศที่เข้มแข็ง สตรี เป็นเพศอ่อนแอ จึงนิยมเปรียบบุษกับพระอาทิตย์
และเปรียบสตรีกับพระจันทร์ ซึ่งมีแสง เย็นตา ไม่ร้อนแรง

^๑ อี เหนาะ, เล่ม ๒, หน้า ๓๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๒, หน้า ๓๖๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๑, หน้า ๖๖๖.

กึ่งตอนที่ชาว เมืองกาหลังวิจารณ์รูปโฉมของอุณากร ภาวว่า

"งามเหมือนพระจันทร์อันอำไพ คุไคทัวทั้งหญิงชาย"^๑

การเปรียบว่าสตรีมีความงามราวกับพระจันทร์ ทำให้เรามองเห็นภาพของคนที่มี
ความงามละมุนนึ่มนวลชวนมอง

๑.๔ ชมความงามของผิวกายบุรุษและสตรีโดยเปรียบกับทองคำ

การเปรียบผิวกายกับทองคำก็ เพื่อ เน้นถึงความผุดผ่อง เรืองรอง
ของผิวกาย เพราะคนไทยนิยมกันว่า ผิวกายที่งามนั้น ต้อง เป็นผิวสี เหลืองนวล เกlistening เกลา
ผุดผ่อง กวีจึงมัก เปรียบสีผิวของตัวละครทั้งหญิงและชายว่ามีความผุดผ่อง โดย เทียบกับ
ทองคำ หรือแสงจันทร์ ซึ่งมีสี เหลืองนวลตา เหมือนกัน

๑.๔.๑ ชมผิวตัวละครฝ่ายชายเพียงตัวเดียว คุ้มได้แก่

"วิทยาสะถา" ไอรสท้าวกะหมังกุหนิง

"ผิวพรรณผุดผ่องเพียงทองคำ วิไลลักษณะเลิศล้ำอำไพ"^๒

๑.๔.๒ บทพระราชนิพนธ์ชมตัวเอกฝ่ายหญิงไว้เพียง

๒ คนคือ นางบุษบาและนางสะการะหนึ่งหรีด

๑.๔.๒.๑ ตอนกำเนิดนางบุษบา

"ชื่อระ เคนบุษบาหนึ่งหรีด

ลออ เอี่ยม เทียมทัศนางสวรรค์

ทั้งในครรภ์ไม่มีทัน

ผิวพรรณผุดผ่องกึ่งทองคำ"^๓

^๑ อี เหน่า, เล่ม ๒๑, หน้า ๖๖๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๘, หน้า ๒๔๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑, หน้า ๒๓.

๑.๔.๒.๒ ตอนบันทึกพิมพ์นางสะการะหนึ่งหรัค

"เห็นสะการะหนึ่งหรัคแจ่มจันทร์ นิวพรรณนุคณองกัณฑองทา"^๑

๑.๕ ชมความงามของสตรีโดยเปรียบกับดอกบัวบานกลางสระ
ตอนที่เข้า ฝ่าเท้าคานา สักการะศากกระชิษมนางนุษาให้

อิเหนาฟังว่า

"งามคังโกสมนัประทุมมาลย์ บานอยู่ในห้องสระศรี"^๒

การเปรียบนางนุษาว่าสวยสะพรั่ง เช่นเดียวกับดอกบัวบานกลางสระ ชี้ให้เห็น
ว่านางมีความงามเด่นในสายตาของผู้พบเห็น

๑.๖ ชมความงามของสตรีโดยเปรียบกับนางกนิษฐ

๑.๖.๑ อิเหนาขับเพลงถึงนางจินตะหรา

"อรชรอ่อนแอ้นคังกนิฐริน งามล้ำทุกสิ่งพร้อม"^๓

๑.๖.๒ อิเหนาแอบดูนางนุษาลงสระ

"อรชรอ่อนแอ้นทั้งอินทรีย์ คังกนิฐริลงสระคงคาไฉย"^๔

๒. พรรณนารูปกายเฉพาะส่วน

ส่วนใหญ่เป็นความเปรียบตามความนิยมแบบแขกที่ชาวไทยโบราณยึดถือ
เป็นแนวทางชมความงามตัวละคร โดยเทียบส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย (โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง ส่วนประกอบทั้งหลายบนใบหน้า) กับสิ่งที่เป็นความงามตามอุดมคติ

^๑ อิเหนา, เล่ม ๒๓, หน้า ๘๓๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๒, หน้า ๓๕๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๓, หน้า ๘๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๓, หน้า ๔๐๐.

๒.๑ เปรียบเทียบดวงตาสตรีกับตากว้างทอง

ไม่ว่าจะเป็นนางบุษบาหรือจินตะหรา ล้วนได้รับการชมความงามของดวงตาในทำนองเดียวกัน

ดังตอนที่ อี เหนาะชมนางบุษบาในถ้ำทองว่า

"งามเนตรดัง เนตรมฤคมาศ"^๑

๒.๒ เปรียบเทียบตัวของสตรีกับคันธนู

การชมตัวของนาง เป็นกวีชมแบบเดียวกับนางในวรรณคดีอื่นเคย เช่นอี เหนาะขับเพลงชมโฉมนางจินตะหรา และกล่อมนางบุษบาในถ้ำทองว่า

"งามขนงวงวาคดังวงศิลป์"^๒ และ "งามขนงวงวาคดังคันศิลป์"^๓

"ศิลป์" หมายถึงคันธนู วงศิลป์และคันศิลป์ก็คือคันธนู การที่นำ "คว" มาเทียบกับ "คันธนู" ก็เพื่อให้เห็นถึงลักษณะโค้งงอนอันเป็นลักษณะเด่นของคันธนู ทำให้มองเห็นภาพของควที่วางามนั้น งามตรงที่โค้งงอนเหมือนคันธนูนั่นเอง

๒.๓ เปรียบเทียบกับรัศมีแก้ว

ชมพັນของวิหยาสะก่าว่ามีสีแฉ่งราวกับประกายของทับทิม

ดังตอนที่ อี เหนาะเสียดายวิหยาสะก่า โอรสท้าวกะหมิงหญิงที่ตองมาคาย ก่อนเวลาอันสมควร

"ทนค้แฉ่งดังแสงทับทิม

เพริศพริ้มเพรารับกับขนง"^๔

^๑ อี เหนาะ, เล่ม ๑๗, หน้า ๕๓๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๓, หน้า ๘๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๗, หน้า ๕๓๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๑, หน้า ๓๘๐.

๒.๔ เปรียบเทียบหน้าของบุรุษและสตรีกับแสงจันทร์

บทละคร เรื่องอิเหนา เปรียบ เทียบหน้าของตัวละครสำคัญ ทั้งชายและหญิงกับความผูกของของแสงจันทร์ที่เป็นคา โดยเฉพาะแสงของจันทร์ เพ็ญหรือ จันทร์ทรงกลด ซึ่งมีรัศมีสุกใสกว่าปกติ สะท้อนให้เห็นว่าตัวละครทั้งหญิงชายมีลักษณะ ร่วมกันในด้านความงาม บางโอกาสก็ยากที่จะแยกออกจากกันได้ นอกจากกวีจะเจาะจง ลงไปว่า ตัวพระนั้นงามสง่า ส่วนตัวนางงามอรชรชวนตะนุกนอม

๒.๔.๑ ชาวเมืองกาหลังชมโฉมยาหวัน

"ลางคนบ่นว่า เป็นนารัก พิศภักตรมอง เพียงดวงบุหลัน"^๑

๒.๔.๒ อิเหนาพบนางจินตะหราทำงานพระ เมรุ เมืองหมันทยา

"แสง เพลิงส่องจับกับภักตรา โสภา เพียงบุหลันลอยโพยม"^๒

๒.๔.๓ อิเหนารำพึงถึงนางจินตหราระหว่าง เดินทางกลับ

กรุงกูเรปัน

"นวลล่องมองภักตรวีพรรณ ตั้งบุหลันทรงกลดหมคมลทิน"^๓

๒.๔.๔ สังคมาเรศฯชมนางบุษบาให้อิเหนาฟัง

"นวลล่องมองภักตรโสภา เพียงจันทร์าทรงกลดหมคราคี"^๔

^๑ อิเหนา, เล่ม ๒๕, หน้า ๔๑๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒, หน้า ๒๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๓, หน้า ๘๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๒, หน้า ๓๕๕.

๒.๕.๕ อีเหเนาแอบคูนางบุษบาลงสรง

"ภักตร์น้องล่องนวลปลั่ง เปล่ง กั๊งกวงจันทรวันเพ็ญประไพศรี"^๑

กวีต้องการสร้างภาพของนางจินตะหราให้งามคนฆ่า เพื่อเป็นคู่แข่งเปรียบเทียบกับนางบุษบา ซึ่งงามและหวานปานจะหยก จึงกำหนดให้นางจินตะหรมีผิว "คำแดงนวลเนื้อสองสี"^๒ ส่วนบุษบามีผิวขาว เหลืองที่ "ผุดผ่องกั๊งทองทา"^๓ แต่อย่างไรก็ดี นางทั้งสองก็มีความงามรวมกันตรงผิวหน้าที่มีความผุดผ่อง เหมือนแสงจันทร์ เช่นเดียวกัน

๒.๕ เปรียบเทียบทรวงอกสตรีกับคอกบัว

กวีไทยนิยมเปรียบเทียบความงามของทรวงอกกับคอกบัว เพราะมีรูปลักษณะคล้ายกัน

กั๊งคอนที่ยาหญูทูลอิ เหเนาถึงอนากรรม

"ทรวง เอง เกรงครีคังบุษบง มิใช่ขายนันคงพระทรงไชย"^๔

๒.๖ เปรียบเทียบเสียงของตัวละครในค่านความไพเราะ

วรรณคดีไทยส่วนมากเน้นที่ความงามของรูปกายตัวละคร เป็นสำคัญ แต่ในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงความคิดที่ลึกซึ้งยิ่งกว่า ว่าความงามที่สมบูรณ์เพียงพร้อมมิใช่มีแต่ความงามค่านรูปกายเพียงอย่างเดียว "เสียงพุกที่ไพเราะ" ก็เป็นสิ่งสำคัญที่เพิ่มความงามได้

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๑๓, หน้า ๔๐๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑, หน้า ๒๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๔, หน้า ๗๔๓.

"กมลทลห้อยพลอย เพ็ชรค่าเมือง อรามเรืองรุ่งรว้งดังดวงดาว"^๑

ทั้งเพชรที่ประดับทองกรและคัมภีร์แสงแวววันที่ เคลื่อนไหวอยู่ในตัว เอง
เช่นเดียวกับแสงดาว เครื่องประดับทั้งสองจะ เปล่งประกายบุบวามจับการวกับแสง
ดาวยามที่ผู้ใส่ เคลื่อนไหวหรือ เปลี่ยนอิริยาบถ

ช. กิริยาทาทางและบทบาทตัวละคร

๑. พรรณนาความงามของทวงทีกิริยา

๑.๑ เปรียบเทียบทวงทีกิริยาของบุรุษและสตรีกับราชหงส์

บทพระราชนิพนธ์เปรียบเทียบ เติบของตัวละครที่เป็นวงศ์ เทวัญ
ทั้งชายและหญิงกับลีลาของหงส์ไว้หลายตอนด้วยกัน และหงส์ที่กล่าวถึงก็มีไซหงส์ธรรมดา
แต่เป็น "ราชหงส์" ซึ่งหมายถึง "พญาหงส์" ที่มีศักดิ์ศรีสูงกว่าหงส์ธรรมดา สอดคล้อง
กับชาติกำเนิดสูงส่งของตัวละคร

๑.๑.๑ ตอนนั้นหยิ่งแกงองค์เตรียม เข้าห้องนางแอหนึ่งคันทลา

อรสา

"ครั้นเสร็จ เส็จจบทจร กรายกรบุรยาตรคังราชหงส์"^๒

๑.๑.๒ ตอนอิ เหนาะแอมคูนางบุษบาลงสรงไค้ชมโฉมนางไว้ว่า

"ดู เกินคังกำเนินเหมมราช งามประหลาด เลิศล้ำเลขา"^๓

๑.๒ เปรียบเทียบทวงทีกิริยาของบุรุษกับไกรสรราชสีห์

๑.๒.๑ ตอนอิ เหนาะสรงนำแกงองค์เตรียม เข้า เมืองหมันทยา

^๑ อิเหนา, เล่ม ๕, หน้า ๑๕๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๕, หน้า ๕๐๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๓, หน้า ๔๐๐.

"ทรงกฤษฎาภิไธยแล้วโคลงกลาศ สง่างามตั้งราชไกรสร"^๑

๑.๒.๒ อีเหเนาโปรดให้ขุนราชของท้าวกระหมั่งกฤษหนึ่งนำศพ
พระเชษฐาและนัคคากลับไปทำพิธี

"ศรีสพลาง เยื้องบุรยาคร องอาจตั้งไกรสรสี่"^๒

๑.๒.๓ ตอนทัพกระหมั่งกฤษหนึ่งหักเข้าเมืองบุรานงันได้

"บัดนั้น

พวกทหารองอาจตั้งราชสี่"^๓

การนำ "ไกรสรราชสี่" มาเปรียบกับ "ภษัตริย์" เพราะเป็นราชสี่ที่มี
ตระกูลสูงสุด ในทำนองเดียวกันก็เปรียบ "ทหาร" กับ "ราชสี่" โดยไม่เจาะจงว่าเป็น
ราชสี่ตระกูลใด ผู้อ่านจะทราบจากสำนวนนี้กันว่า ราชสี่ที่กล่าวถึงหาใช่ไกรสรราชสี่
ไม่ เพราะทหารเป็นเพียงไพร่พลธรรมดา มีก่าเน็คและสถานภาพต่ำกว่าภษัตริย์ จึงเป็น
ไปไม่ได้ที่จะเปรียบกับไกรสรราชสี่

๑.๓ เปรียบเทียบที่ภษัตริย์ของสตรีกับนางกนิษฐ เล่นน้ำ

คนไทยเชื่อกันว่านางกนิษฐมีความงาม เป็นเลิศ เกือบจะเปรียบ
ได้กับความงามของนางฟ้า ซึ่งถือว่าเป็นความงามตามอุดมคติของคนไทย เมื่อต้องการ
พรรณนาว่าตัวละครฝ่ายหญิงมีจริตภษัตริย์ทำทางงดงามชวนให้ผู้พบเห็นเกิดความรักใคร่
หลงใหล จึงมักเปรียบกับนางกนิษฐ

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๖, หน้า ๑๒๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๑, หน้า ๓๘๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๘, หน้า ๒๕๐.

ตั้งทอนนางนุชมาชมศาล เลนธาร

"งามอนอนอนจรตักิริยา คังกินรางวัล เลนชลธาร"^๑

๒. พรรณนาการกระทำที่ไม่เหมาะสมของตัวละคร

๒.๑ ตอนที่อิ เนนา เผลอหน้ากับท้าวกะหมิงกุกหนึ่ง อิ เนนา ได้ เคือนสติท้าวกะหมิงกุกหนึ่งให้คำนึงถึงผล เสียของการทำศึกชิงนางนุชมา โดยอ้างว่า

"จะมาชวงชิงกันคังผลไม้ อันจะไคนางไปอย่าสงกา"^๒

เป็นการ เปรียบการชิงนางกับการแย่งชิง "นารีผล" ซึ่งเป็นผลไม้นิคมพิเศษ ในป่าหิมพานต์ มีผล เป็นสตรึงามราว เปลือยเปล่า บุรุษต้องแย่งชิงกัน เพราะถ้าไม่แย่งก็ จะเหี่ยวแห้งโรยไปในเวลาอันสั้น ในที่นี้นางนุชมาอยู่ในวงศ้อสัตยูเทหาวา ซึ่งพรั่งพร้อม ไปคัวบวงศาคุณาศาศิตที่มีฝีมือ ไม่ใช่ นารีผลซึ่งไม่มีเจ้าของ ท้าวกะหมิงกุกหนึ่งยอมไม่ สามารถที่จะแย่งชิงนางไปได้

๒.๒ ตอนที่สังคามาระตากระบิคระบวนไม่เต็มใจรับ นางหวันยิหาวา ซึ่งอิ เนนาประทานให้ประสันตา จึง เห็นนแนมว่า

"แต่ให้รบเรา เฝ้า เคือน ท้าวบิคร เบือนเหมือนเข้าหอยใหม่"^๓

ธรรมชาติของคนเรานั้น เมื่อตกอยู่ในภาวะที่เป็น เหตุการณ์สำคัญของชีวิตมักจะ รือรอไม่กล้าตัดสินใจทำอะไรลงไป พยายามหลีกเลี่ยงโดยหาวิธีถ่วงเวลาต่าง ๆ นานา ในกรณีของสังคามาระตาก็เช่นกัน จึง เปรียบได้กับกิริยาอาการของคนที่ไม่ตั้งใจงานและ ถูกส่งตัวเข้าหอ

^๑ อิ เนนา, เลม ๑๓, หน้า ๔๐๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เลม ๑๑, หน้า ๓๓๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เลม ๑๕, หน้า ๒๐๒.

ค. สภาวะจิตใจ

๑. เปรียบเทียบทุกสิ่งที่เกิดจากความร้อนใจและความโกรธ

กับไฟ

ความร้อนใจซึ่งเนื่องมาจากความวิตกกังวลและความรักรวมทั้งความโกรธแค้นซึ่งเนื่องมาจากการถูกคุกคาม มักเปรียบกับไฟในลักษณะต่าง ๆ กัน โดยใช้วิธีเน้นเทียบให้รู้สึกถึงอำนาจและความร้อนแรงของไฟด้วยการเปรียบกับไฟในหลายลักษณะ เช่น ไฟ ไฟฟ้าและไฟบรรลัยกัลป์ ฯลฯ

๑.๑ นาง เกนหลง เห็นอิเหนามีท่าที่รังรอไม่รีบปราบย่ำหั้น
เพื่อชิงนางคืนก็ร้อนใจยิ่งนัก

"เมื่อนั้น

หลงหนึ่งหรือร้อนใจดังไฟละลาย"^๑

๑.๒ อุนากรรณตอบไต่ระตุจะมาทราบว่า เป็นคนต่ำช้าไม่รู้จัก
เจียมตน หมายปองราชธิดากาหลัง ซึ่งอยู่สูงสุดเยี่ยม ระตุไต่ฟังคำคุณแคลนเช่นนั้นจึง
บันดาลโทสะอย่างแรงกล้าขึ้นมาทันที

"กริ้วโกรธพิโรธใจดังไฟฟ้า ชันฆ่า เข้าประทะประทวนแทง"^๒

๑.๓ อิเหนาวอนนางสะการะวาทิให้เห็นใจ

"เมื่อความรักร้อนใจดังไฟกัลป์ จะให้กลิ่นให้ทนกลใด"^๓

๒. เปรียบเทียบทุกสิ่งที่เกิดจากความเจ็บแค้น โดยใช้สำนวน

ว่าดังเลือกตาไหล

^๑ อิเหนา, เล่ม ๒๒, หน้า ๘๕๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๒, หน้า ๗๒๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๗, หน้า ๒๐๓๓.

ตอนที่นางมหาอุกฤษี เหนียวทนแลไม่เกรงใจ สภาพจิตใจของนางจึงเปรียบ
ได้กับกิริยาอาการที่แสดงความทุกข์ระทมอย่างยิ่ง ได้แก่การร้องไห้จนน้ำตา เป็นสายเลือด
ซึ่งเป็นส่วนวนเปรียบที่แสดงถึงความเศร้าโศกและเจ็บใจอย่างลึกล้ำ

"ยิ่งคิดยิ่งแค้นแสนทวี

ดัง เลือดตามมารศรีจะหยดคลั่ง"^๑

๓. เปรียบเทียบความรู้สึกเจ็บใจจากการฟังคำ เหน็บแนมของศัตรูกับการ

ทองอาวธมีคม

๓.๑ เปรียบเทียบเจ็บใจกับสร เสียบหู

ดังตอนที่วิหยาสะก่าพูด เป็นเชิงให้สังคามาระตาแนะนำตัวเอง
และบรรดาแม่ทัพทั้งหลาย คำพูดดังกล่าวแสดงหูสังคามาระตาขึงนักร

"ได้ฟังดังสร เสียบกรรม

จึงตอบไปพลันทันที"^๒

๓.๒ เปรียบเทียบเจ็บใจกับตรี เพชรบาดอก

แม้จะรู้ว่าสังคามาระตามิได้มี เชื้อสายวงศ์ เทวัญ วิหยาสะก่า
ก็ยังจงใจถาม เป็นเชิง เยาะว่า เหตุใดสังคามาระตาจึงอ้างตัวว่า เป็นอนุชาของอิเหนา
ทั้ง ๆ ที่มีได้เป็นวงศ์ เทวาค่วมกัน คำพูดดังกล่าวจึง เป็นถ้อยคำแสดงใจ ก่อให้เกิดความ
เจ็บใจแก่สังคามาระตาสุดจะทนทน เพราะความเป็นจริงนั้น สังคามาระตา เกี่ยวข้อง
เป็นอนุชาของอิเหนา เนื่องจากบิดาพ่ายแพ้แก่อิเหนา และถวายนางมาหยาวิศมีกับ
สังคามาระตา เป็นบรรณาการ ด้วยเหตุนี้ สังคามาระตา

"ฟังวิหยาสะก่าพาที

ดังตรี เพชรบาดอกในอุรา"^๓

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๒๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๑, หน้า ๓๓๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๓๓.

๔. เปรียบเทียบความคับแค้นใจซึ่งเกิดจากการไต่ถือนชื่อของศัตรูมากกระทบ
กับไฟฟ้าที่มาจุกใจ

ตอนที่ท้าวคานหาให้เสนา เบิกตัวจรรก เข้า เฝ้า เพียงไต่ถือนชื่อของจรรก
เท่านั้น อี เหนาก็เกิดความคับแค้นริษยาขึ้นมาทันที เพราะชื่อของจรรกประจักษ์ ชื่อไฟที่มา
จุกดวงใจอี เหน่าให้พลุ่งพล่านกระวนกระวายอย่างกระตั้นหัน

"แต่ไต่ถือนอกชื่อจรรก คึงเอาไฟฟ้ามาจุกใจ"^๑

"ไฟฟ้า" ในที่นี้คือไฟในฟ้า หมายถึงไฟซึ่งเกิดจากฟ้าได้แก่ฟ้าแลบหรือฟ้าผ่า

๕. เปรียบเทียบความตรึงหนกเมื่อได้รับข่าวร้ายกับการถูกสายฟ้าฟาด
และถูกพระกาล เอาชีวิตไป

๕.๑ คึงตอนที่ระคุบจะระกั้น และปักมาหงันทรามข่าวการตาย
ของระคุบศิหนาอนุชารวมอุทร

"ไต่ฟังคึงต้องสายฟ้า ตกประหม่าหน้าซีกลงทันใด"^๒

๕.๒ ตอนที่ประโหมสุหรักุ เรป็นทรามข่าวทิวคตของพระชนนี
ก็มีความตรึงหนกยั้งนัก

"คึงหนึ่งพระกาลชาญุทธิ มา เค็ดดวงชีวิตไปไค"^๓

๖. เปรียบเทียบเสรำโศก โดยใช้สำนวนว่า กินน้ำตาแทนอาหาร
คึงตอนที่พระชนนีรำพันด้วยความเวทนาชะตากรรมของนางบุษบาที่
อาจจะไคสามี่ เป็นเพียงราษฎรต่ำศักดิ์

^๑ อี เหน่า, เล่ม ๑๒, หน้า ๓๖๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๕, หน้า ๑๓๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒, หน้า ๒๕.

"กินแต่น้ำตากังอาหาร

ทรมาณทุกข์โหม่นศา"^๑

๗. เปรียบเทียบจิตใจ เมื่อสมหวังกับการ ได้น้ำอมฤตและการ ได้ครอง

สวรรค์

"น้ำอมฤต" เป็นน้ำทิพย์ในสรวงสวรรค์ มีสรรพคุณวิเศษทำให้ผู้ดื่ม
ไม่รู้จักตาย ใครก็ตามที่ได้น้ำอมฤตย่อม เกิดความยินดีที่จะมีภาวะ เป็นอมตะ เช่นเดียวกับ
เทวดา ซึ่งมีมนุษย์น้อยคนจะมีโอกาสเช่นนั้น เมื่อใช้น้ำทิพย์ เป็นส่วนวนแสดงถึงสภาวะ
จิตใจ ทำให้ทราบว่าตัวละครมีความจิตใจอย่างใหญ่หลวง

๗.๑ ตอนที่นางบุปผาลงมาจากอยู่ในป่า เป็นเวลานานจนทอด
อาลัยว่าคงต้อง เอาชีวิตมาทิ้งอย่างแน่นอน เมื่อได้พบกับอิเหนา เข้าโดยบังเอิญ นางจึง
มีความยินดียิ่งนักราวกับได้น้ำอมฤตมาขโลมใจให้กลับฟื้นคืนชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

"ครั้นเห็นพระองค์ผู้ทรงไชย

ความที่จิตใจ เป็นสุขคึก

มังคมกักราบกับบาทา

กัองมฤตย์พามาจาจิตร"^๒

๗.๒ ตอนที่สังคามาระตารายงานว่าตกแต่งที่ประทัมิในถ้ำทอง
เรียบร้อยแล้ว จิตใจของอิเหนาท่วมตันไปด้วยความโสมนัสยินดีอย่างสูงสุดราวกับ
สังคามาระตานำเอาสิ่งที่รักที่สุด คือน้ำอมฤตจากพามาขโลมใจให้เกิดความชื่นบานมีชีวิตชีวา
เต็มไปทั่วความหวัง

"ชื่นชมภิรมย์สำราญ

ซาบซ่านโสมนัสในหทัยไทย

คังระ เคนสังคามาระตา

เอาอมฤตย์พามาจาให้"^๓

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๗, หน้า ๕๒๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๓, หน้า ๔๑๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๔๓.

ท่านอง เคียวกัน เมื่อนำภาพของสวรรค์ซึ่ง เป็นที่ปรารถนาของมนุษย์ทั้งหลาย มาพรรณนาถึงสภาวะจิตใจ ย่อมทำให้เกิดภาพพจน์ว่า ตัวละครนั้นคงจะมีความสุขอย่าง ไรไม่มีที่เปรียบ

๗.๓ ตอนที่ท้าวคานาหาตอบตกลงศุภนาหงั้นระหว่างจรกกับบุษมา ท้าให้จรกค้ำใจจนออกนอกหน้า

"มีแต่ เปรมปรีดกระหึ่มใจ คงได้เสวยสวรรค์นี้ฟ้า"^๑

๗.๔ ตอนที่เห็นนางจินตะหรา

"สองกรรมาศรีบเกษมสันต์รรมหา คงได้ผ่านเมืองฟ้าธานี"^๒

๗.๕ ตอนที่อิเหนาปลอม เป็นจรกลักพาตัวนางบุษมาทันทีที่ได้ นางมาไว้ในครอบครอง อิเหนาก็มีความชื่นชมยินดียิ่งนัก

"อุ้มองค้งลักษณะใส่ศักมา คงได้ฝากฟ้าสุราไลย"^๓

๘. เปรียบเทียบความรักในลักษณะต่าง ๆ กับสิ่งที่มีความสำคัญต่อคน

ทั่วไป

ความรักอันพ่อแม่ลูก ความรักอันหนุ่มสาว ความรักอันพี่น้อง และ ความรักอันบ่าวกับนายมักเปรียบกับสิ่งที่มีความสำคัญ เช่น เส้นผม ดวงตา ดวงใจ ชีวิต และอาวุธคู่มือ

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๒, หน้า ๓๔๖.

^๒ เรื่อง เคียวกัน, เล่ม ๖, หน้า ๑๔๔.

^๓ เรื่อง เคียวกัน, เล่ม ๑๖, หน้า ๕๑๑.

๔.๑ นางบาทยันทิ์ เลียงนางนุษาทูลอิ เหนว่า

"ข้า่น้อยนี้รักภูว ไนย สิ่งใดจะหา เปรียบก็ยากเย็น
รักเหมือนหนึ่ง เส้นเสนา เมื่อพระไม่ เมตตาจึง ไม่เห็น"^๑

๔.๒ ตอนที่ระตุประมอตันรับอุณากรรณ เป็นบุตรบุญธรรม

"เสนาอุณากรรณกุมาร เปรียบปานดังดวงไฉนนา"^๒

๔.๓ ท้าวกาหลังชอบใจปั้นหีและอุณากรรณที่ช่วยทำศึกชนะ
ศัตรูด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน เป็นอย่างยิ่ง

"เจ้าทั้งสองศรีดังดวง เนตร มิเสียแรงปิตุ เรวศรีก็ ใคร"^๓

"ดวงตา" เป็นอวัยวะสำคัญที่ทุกคนรักใครหวงแหน การเปรียบคนที่รักกับ
ดวงตาทำให้ทราบว่าบุคคลเหล่านั้นคง เป็นที่สนิทเสนหาของผู้คนยิ่งนัก

๔.๔ อิเหนามองดูนางวิยะกา น้องสาวที่เพิ่ง เกิดมาด้วยความ
สนิทเสนหาอย่างลึกซึ้ง

"พระพิณพิศโฉมวิยะกา เสนหาทางเพียงดวงใจ"^๔

๔.๕ ประไหมสุหรีศรีสแกนางนุษาตอนทันางขออนุญาตไปชม
ธรรมชาติบนเขาวิไลศมาหรา

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๔๕.

^๒ เรื่อง เคียวกัน, เล่ม ๑๔, หน้า ๕๗๐.

^๓ เรื่อง เคียวกัน, เล่ม ๒๒, หน้า ๗๓๓.

^๔ เรื่อง เคียวกัน, เล่ม ๔, หน้า ๑๐๒.

"ลูกรักของแม่คงดวงใจ เจ้าจะไปเที่ยวเล่นก็ตามที"^๑

"ดวงใจ" ทำให้คนเรามีความรู้สึกและอารมณ์ จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตมนุษย์
ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าดวงตา การที่เปรียบคนที่รักว่าเป็นเสมือนดวงใจ แสดงถึงความรัก
ที่ลึกซึ้งและมากมายพันพรรณนา

๔.๖ ท้าวประมอตันและประไหมสุหรีครุ่นคำนึงถึงอุณากรรม
ผู้จากไปด้วยความอาลัย

"ราวฤกตริกถึงอยู่เป็นนิจ ควายพิศวาศักตั้งชีวา"^๒

๔.๗ ย่าหรีนโถมบางคะราหวัน ชิคาระคุมะงากา

"พิรังกางทางเพียงชีวิต หวังคิจะประกอบทอบไมตรี"^๓

"ชีวิต" เป็นสิ่งสำคัญที่สุดของคนเรา ซึ่งไม่อาจหาสิ่งใดมาทดแทนได้ การ
เปรียบคนที่รักกับชีวิตแสดงถึงความรักที่ลึกซึ้ง เกินกว่าจะหาสิ่งใดมาเทียบเคียง

๔.๘ อีเหมาจนวนางบาหยันพี่เลี้ยงนางนุษา เป็นแม่สื่อ โดย
ใช้วาทศิลป์พรรณนาความรักที่มีต่อนางบาหยันว่า เหมือนกับความรักที่ตนมีต่อกริชประจำตัว

"รักเหมือนหนึ่งกลชที่น้องเห็นบ ยากทีจะเก็บเอามาวา"^๔

๔.๘ ตอนที่สังคามาระตาชอกริชย่าหรีนไปให้อีเหมาดู ย่าหรีน
ได้กำชับให้ระวังรักษากริชของตนอย่างดีที่สุด โดยเน้นถึงความสำคัญของกริชว่า

^๑ อีเหมา, เล่ม ๑๓, หน้า ๔๐๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๔, หน้า ๓๔๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๗, หน้า ๔๔๒.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๔๕.

"กฤษณ์กึ่งดวงชีวิตเรา

ปลื้มเอาไปให้แก่เทษฐา"^๑

ง. สถานภาพ

สถานภาพของตัวละครหมายถึง ชาคีกำเนิด ฐานะศักดิ์ศรีรวมทั้งความสามารถของตัวละครด้วย

ความเปรียบในข้อนี้ถึงความแตกต่างระหว่างตัวละครที่มีสถานภาพต่างกัน เป็นความเปรียบที่มีโครงสร้าง เฉพาะตัวต่างไปจากโวหารอุปมาโดยทั่วไป คือ เสนอภาพที่สูงส่ง เทียบเข้ากับภาพที่ต่ำต้อย เพียงคืนให้ปรากฏออกมาในเวลาเดียวกัน ในลักษณะของภาพที่ซ้อนกันอย่างกลมกลืน ภาพที่ปรากฏจึงเป็นภาพเดี่ยวที่รวมสองภาพที่มีความขัดแย้งกันอย่างเห็นได้ชัด เพราะภาพของตัวละครที่ต่ำกว่าจะช่วยเน้นและเพิ่มพูนความสำคัญของตัวละครที่สูงส่งให้ปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น

ความเปรียบเกี่ยวกับสถานภาพของตัวละคร อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑. พรรณนาความเด่นของตัวละครสำคัญ

โดยนำตัวละครที่มีความสำคัญน้อยกว่ามาเทียบเคียง เพื่ออาศัยความแตกต่าง เน้นให้ตัวละครสำคัญโดดเด่นออกมาจากตัวละครอื่น มักเป็นการเปรียบเทียบความเด่นหรือความสำคัญของตัวละครในขณะที่มีผู้อื่นแวดล้อม โดยเปรียบผู้แวดล้อมว่าเป็น "คาวล้อมเคียน"

๑.๑ เปรียบโอรสธิดา มเหสีและนางสนมที่แวดล้อมท้าวคานา

ตั้งแต่ตอนที่ท้าวคานาไปบวงสรวง เทพารักษ์ มีผู้ตามเสด็จเป็นจำนวนมาก

"แล้วชวนโอรสราชบุตร

มเหสีโสภายาใจ

พร้อมพระสนมนางทั้งปวง

คังคาวล้อมดวงไช"^๒

^๑ อีเหณา, เล่ม ๒๖, หน้า ๔๕๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๒๕.

เปรียบเทียบทุกด้าน สมควรที่จะได้ครองที่มีความทัดเทียม เพื่อส่งเสริมกันและกันให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในที่นี้ข้าพเจ้าสิ่งที่ยอมรับทั่วไปว่า เป็นของคู่กันมา เป็นแนวคิดในการเปรียบเทียบ เช่นจินตากับเรือนทอง หรือ เทพบุตรกับนางฟ้า

๒.๑.๑ เปรียบอึเหเนากับจินตะหรา เหมือนจินตากับระคับกับ

เรือนทอง

นางกำนัล เมืองหมันทยา เห็นอึเหเนา มีรูปโฉมงามสง่าก็ปรารถนาให้ไต่ครองกับนางจินตะหรา

“บางว่านารักพระโสมนคร จะใครให้ เสถียรอยู่หมันทยา
ถ้าได้กับพระบุตรศรีโสภา ตั้งจินตากับระคับกับเรือนทอง”^๑

๒.๑.๒ เปรียบอึเหเนากับนุษา เหมือนแก้วกับทอง เทพบุตรกับ

นางฟ้า หรือพระอาทิตย์กับพระจันทร์

๒.๑.๒.๑ นางกำนัล เมืองคาหาอยากให้อึเหเนาไต่ครองกับนางนุษา เพราะมีความงามทัดเทียมกัน

“ชมโฉมระเด่นมนตรี ไม่มีผู้ใดจะควรคู่
เปรียบกับพระบุตรโสมนคร งามคู่ตั้งแก้วกับสุวรรณ”^๒

๒.๑.๒.๒ พี่เลี้ยงและนางกำนัล เมืองคาหา อยากให้

อึเหเนาไต่ครองกับนางนุษา

“บางว่า เหมือนอสัญเคหา กับนาง เทพธิดากระยาหนัน”^๓

^๑ อึเหเนา, เล่ม ๓, หน้า ๘๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๖, หน้า ๓๕๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๖๐.

๒.๑.๒.๓ ในตอนเดียวกับข้อ ๒.๑.๒.๒ นางกำนัลคาหาได้
พรรณนาถึงอิ เหนากับนุมาว่า

"บ้างว่า เหมือนสรียากับพระจันทร์ ถ้าได้ครองกันจะสมควร"^๑

๒.๒ ความเหมาะสมในค่านบุคลิกภาพ

ในกรณีที่ตัวละครฝ่ายชายทั้งสองมีความงามทัดเทียมกัน บทพระราชนิพนธ์
ก็ใช้ความเปรียบเทียบลักษณะเกี่ยวกับการพรรณนาความเหมาะสมในการครองคู่

ดังตอนที่ท้าวท้าวหลังทักทายป็นหทัยและอุณากรรณ

"เจ้าดวงยิวหาพอทั้งคู่ พิศคุนารัก เป็นนักรบ
คังทองรองรับกับจินดา ไต่ฟ้าจะหาไหนทัน"^๒

๓. พรรณนาความแตกต่าง เหลื่อมล้ำของตัวละครสำคัญ

๓.๑ ความไม่เหมาะสมในการครองคู่

ตัวละครหญิงชายที่มีสถานภาพแตกต่างกันมาก ไม่เหมาะสมที่จะเป็น
คู่ครองกัน บทพระราชนิพนธ์มักเปรียบกับความไม่คู่ควร ระหว่าง เพชรกับทอง เหลือง
ทองคำธรรมชาติกับกระเบื้อง กระจ่างกับดวงจันทร์ กากับหงส์ ลูกปักกับมณี จอมปลวก
กับเขาพระสุเมรุ มฤคกับไกรสร แขนดินกับทองคำ

๓.๑.๑ นางกำนัลคาหาไม่เห็นด้วยที่จรกาทะ เยอทยานมุ่งหมาย
ในตัวนุมา ทั้ง ๆ ที่ไม่คู่ควรกันอย่างเห็นได้ชัด

"นางทวารจะคู่ครอง คัง เพ็ชรผูก เรือนรองคัวทอง เหลือง"^๓

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๖, หน้า ๓๖๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๑, หน้า ๒๗๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๒, หน้า ๓๖๖.

และพรรณนาต่อไปว่า

"เหมือนทองคำธรรมชาตี่รุ่งเรือง มารู้กับกระเบื้องไม้ครกกัน"^๑

๓.๑.๒ ตอนที่นางจินตะหราพอใจข้อความในสาส์นคอกปะหนั้นของอิเหนา แต่แกล้งกล่าวด้วยมารยาทที่เลียดว่า นางเจียมตัวว่า เปรียบเสมือนกระต่ายคำค้อย จะหมายชมอิเหนาหรือดวงจันทร์อันสูงสุดได้อย่างไร

"ไม่เจียมตนจะไปปนที่สูงศักดิ์ เห็นเกินหน้าน้องนักพี่มาหยัน
ตั้งกระต่ายหมายชมดวงจันทร์ อะไรนั่นพาที่ไม่มีอาย"^๒

๓.๑.๓ สาส์นคอกปะหนั้นที่อิเหนาฝากนางคอมไปถวายนางนุชบา มีข้อความเห็นแนม เปรียบเปรยความไม่เหมาะสมของจรกกับนุชบา เอาไว้อย่างเจ็บแสบว่า

"ตั้งกาจชาติชาสาธาณ มาประมาณหมายหงษ์พงศ์พระยา"^๓

๓.๑.๔ อุนากรรมเดือนสศิริจะมาหราชำคำนึ่งถึงศักดิ์ศรีชาติตระกูลว่าไม่คู่ควรกับนางสะการะหนึ่งหรัค ซึ่งเป็นเชื้อสายวงศ์เทวา

"ตั้งเอาบัคมาปนวิเชียรชวง จะพาควมณีให้ศรีหมอง"^๔

๓.๑.๕ ราชสาส์นที่ท้าวลาสำนึ่งถึงท้าวคานา เพื่อสุขอนางนุชบาให้จรก มีข้อความแสดงความอ่อนน้อมยำเกรงและแสดงความหวังอย่างเต็มเปี่ยม

^๑ อิเหนา, เลม ๑๒, หน้า ๓๖๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เลม ๓, หน้า ๔๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เลม ๑๓, หน้า ๔๑๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เลม ๒๒, หน้า ๗๒๓.

"วงศ์ระตุไม่คู่เคียงบุญ	ต้อง เคียงขุนมทมาลย์พระภูธร
ตั้งจอมปลวกกับพระสุ เมรุมาศ	ตั้งชาติมฤคกับไกรสร
ตั้งพื้นปัดพิกับอัมพร	บ่หอนเปรียบได้ เห็นไคลกัน" ^๑

๓.๒ ความเหลื่อมล้ำในค่านฤชานภาพ

ตัวละครที่เป็นศัตรูกันแต่ฤทธิอำนาจไม่เท่า เทียมกัน ทั้งตามความเป็นจริงที่ปรากฏในเรื่องและตามความคิดของตัวละครฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง บทพระราชนิพนธ์มักเปรียบกับอำนาจที่เหลื่อมล้ำไคลกันมากระหว่างลูกเนื้อกับไกรสรราชสีห์ หึงห้อยกับดวงอาทิตย์ บุ่งรินที่บินมา เข่ากองไฟ

๓.๒.๑ ระตุกะปาลันคิควาบันหยี เป็นเพียงโจรป่าจึงชมชู้วาง

อำนาจ

"เหวยเหวยโจรป่าสามาญ	อย่าอวดหาญสู้ญญ เป็นใหญ่
ตั้งลูกฟานลูกกระจงในพงไพร	จะสู้ไกรสีห์ราชที่อาจอง" ^๒

๓.๒.๒ ตอนที่ท้าวกะหมิงกฤษณ์คัดสินใจพาสงครามชิงนางบุษบาให้โอรส อนุชาปาลยังและปาลันคิ เคือนสติพระ เษษฐาให้ประมาณคนว่า ไม่มีทาง เอาชนะวงศ์เทวาได้

"อันสุริวงศ์ เทวฤๅสถัญหยา	เรื่อง เกษ เฉชาชาญสนาม
ทั้งโยชิตีชำนานูการสงคราม	ภานามในชวาระอาฤทธิ
กรุงกระษัตริย์ชอขึ้นกันบ้น้อย	เรา เป็นเมืองน้อยกะจิหริค
ตั้งหึงห้อยจะแข่งแสงอาทิตย์	เห็นนิคระบอบบุราถมา" ^๓

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๘, หน้า ๒๓๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๒, หน้า ๗๒๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๘, หน้า ๒๒๕.

๓.๒.๓ เมื่อเป็นหยาเห็นวาระทุกข์ปะลาหลังซักจะเหยียดหยาม
ตนเองอย่างไมเกรงใจมากเกินไป จึงตอบโต้ว

"เรา เป็นปัจจุ เทร็จก็จริงอยู่ ไม่เกรงฤทธิ์ระตุยาคูหมิ่น
อุประมาหมายมุ่ง เหมือนบุกริน จะไยดินปืน เข้ามากองไฟ"^๑

๓.๑.๒.๓ การพรรณนากองทัพและการสู้รบ

ก. กองทัพ

๑. กองทัพนิยามปกติ

อุกกรรณเล เห็นหลังคาปลัปลาของทัพอายันกัศมาหราชหรือ
อิ เหนาคอนบวช เป็นฤณี

"เห็นทัพพลหลังคาคาษา คังเอาเข้าชาวลาคไปทั้งป่า"^๒

นอกจากเน้นถึงสีสันปลัปลาของไพร่พลที่แวดล้อมอายันแล้ว ยังเน้นถึงปริมาณ
ของไพร่พลคังกล่าวว่ามีจำนวนมากมาย เพราะมอง เห็นแต่หลังคาปลัปลาจำนวนมาก เป็น
สีชาวกษาไปทั่วป่าราวกับ เอาเข้าชาวมาปูลาคคลุมพื้นที่ทั้งหมดในป่านั้น

๒. กองทัพนิยามสงคราม

"สายน้ำ" จะมีอาการ เคลื่อนไหว เป็นระลอกต่อเนื่องกันไม่
ขาดสาย เช่นเดียวกับกองทัพที่หนุนเนื่องติดต่อกันไปไม่หยุดยั้ง จึง เปรียบกองทัพจำนวน
มหาศาล กับสายน้ำไหลโดย เน้นที่อาการ เคลื่อนไหว เป็นระลอกติดต่อกัน คังตอนที่จรกา
จัดทัพไปช่วย เมืองคาหาทำสงครามกับกะหมังกุนหนึ่ง

^๑ อิ เหนา, เลม ๒๒, หน้า ๗๒๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เลม ๒๐, หน้า ๖๒๘.

"พร้อมพรั่งตั้งพบโยธา

คาชคาคังสายน้ำไหล"^๑

ข. เสียงกองทัพยามออกศึก

๑. เสียงอาวุธ

ทัพพระศุภะมาหาราและกะหาหัดปะทะกับทัพของอุณากรรณ

บันหยื่ออย่างคุเคียด

"ปืนใหญ่ประจุใส่ปัสคัน

ยิงเปรี้ยงเสียงลั่นดังเสียงฟ้า"^๒

๒. เสียงคนครีในกองทัพและเสียงพาหนะ

ดังกอนที่ยาสาทูลชาวศึกท้าวกาหาว่ามีทัพใหญ่ยกมา

"แซงแซ่แคร่สังฆฆองกลอง

ข้างร้องเรียกมันสนั่นป่า

เสียงโกลนกระทบแฉ่งข้างม้า

ดังว่าเสียงพญอึ้งอล"^๓

๓. เสียงรัลและเสียงพาหนะ

ตอนที่ป่าเตะกราบทูลท้าวกาหาถึงรัลของทัพกะหมิงกุกหนึ่งว่า

ยกมามากมายยิ่งนัก

"ว่าไฟรีตีเมืองลวงมา

รัลโยธามากมาย

มารถชกกรรมครันครัน

ดังเสียงคลื่นน้ำสมุทรไม่ขาดสาย"^๔

ค. สีเสื่อผ้าของทหารในกองทัพ

ตอนที่ชาวเมืองกาหลังรอกุทัพบันหยื่อ บพพระราชนิพนธ์เปรียบสีสัน

ของเสื่อผ้าทหารในกองทัพกับสีรุ้งหลากสีในท้องฟ้า

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๑๒, หน้า ๓๔๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๒, หน้า ๓๑๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๑, หน้า ๓๒๑.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๘, หน้า ๒๘๘.

"สี่ เสือสี่ผัวพวกพล

สลัปน เป็นที่ เหมือนสี่รุ้ง"^๑

ง. รอยแผลจากการสู้รบ

เสนาท้าวจะมาทราและกะปาหลันจักทัพ บทพระ ราชนิพนธ์บรรยาย

ถึงไพรพลว่า

"แต่ละคน เช่น เชื้อว เรี่ยวแรง

แผลแทงยับยอกยั้ง รอย เล็บ"^๒

๓.๒ เนื้อหาที่แสดงการ เปรียบสิ่งหนึ่งว่า "เป็น" อีกสิ่งหนึ่ง

๓.๒.๑ การ เปรียบอย่างตรงไปตรงมา

๓.๒.๑.๑ การพรรณนาตัวละคร

ในที่นี้พรรณนาความสำคัญของตัวละครโดย เปรียบว่า เป็นศรีของ เมือง ความเปรียบนี้มีปรากฏใน ๓ ลักษณะคือ

๓.๒.๑.๑.๑ เมื่อกล่าวถึงการสู้ขอชิตาภษักรียเมืองหนึ่ง ไป เป็น คุครองของภษักรียอีกเมืองหนึ่ง โดยถือว่านางจะไป เป็นมิ่งขวัญหรือ เป็นมงคลของ เมืองนั้น เช่น

สาส์นท้าวจะมาทราขอคุณาหงันราชชิตาท้าวกาหลัง

"จะขอราชชิตายาใจ

รับไป เปนศรีธานี"^๓

^๑ อีเหณา, เลม ๒๑, หน้า ๖๖๕.

^๒ เรื่อง เคียวกัน, เลม ๒๒, หน้า ๓๑๕.

^๓ เรื่อง เคียวกัน, เลม ๒๒, หน้า ๖๘๗.

๓.๒.๑.๑.๒ เมื่อกล่าวถึงบุคคลซึ่งอยู่ในฐานะ เป็นบุคคลสำคัญ
ของ เมืองคังตอนทีท้าวกาหลัง เกลือกกลมมิ หนีหนีอยู่ที่กาหลัง เช่นเดียวกับอุณากรรณ

"ทั้งสองปอง เสมอคังควง เนตร เปนครีนค เรศ เขตราชคฤห์"^๑

๓.๒.๑.๑.๓ เมื่อกล่าวถึงสัตว์ที่หายากเป็นของแปลก เช่น
นกยูงที่สวยงามเกินกว่านกยูงทั้งหลาย ก็ถือกันว่าถ้าได้ไปเลี้ยงไว้จะช่วยเสริมบารมีและเพิ่ม
พูนความเจริญรุ่งเรืองให้แก่บ้านเมืองของตน

ดังปรากฏในตอนยาหรณ์ตามนกยูง

"พระรภิไศรจะไค้สกุณิ . . . ไปเลี้ยงไว้ เปนครีภารรา"^๒

๓.๒.๑.๒ การพรรณนากองทัพและการสู้รบ

๓.๒.๑.๒.๑ คำมะหงง เสนาจ๊กแถวของ กองทัพอิ เนนาในศึก
กะหมังกุหนึ่ง เป็นแถวสลับเยื้องกันเป็นรูปฟันปลา

"วางกองเยื้องกันเป็นฟันปลา ใไทยธาคอยยิงชิงไชย"^๓

๓.๒.๑.๒.๒ เมื่อถูกอนุชาตักทานว่าการทำสงครามกับเมือง
คานาไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะกษัตริย์วงศ์เทวาอีก ๓ เมือง ย่อมต้องช่วยคานาอีกแรง
หนึ่ง ท้าวกะหมังกุหนึ่งก็บันดาลโทสะแรงกล้าถึงกับกล่าวว่า

"กูก็ไม่ครันคร้ามขามิคร . . . จะหักให้ เปนนักษิณิลิง"^๔

^๑ อิเนนา, เล่ม ๒๑, หน้า ๖๖๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๕, หน้า ๘๑๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๑, หน้า ๓๒๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๘, หน้า ๒๗๘.

"เป็นนักศรัทธา" ให้ภาพของกองทัพที่ถูกขยี้จนแหลกละเอียด

๓.๒.๒ การเปรียบเทียบศิขรินหารอุปถัมภ์

๓.๒.๒.๑ การพรรณนาฉาก

เปรียบเทียบระดับของปะการะกาหลาที่เกิดขึ้นมากับไฟ
บรรลัยกัลป์ เป็นสัญญาณเตือนให้ปะการะกาหลาทราบเรื่องวุ่นวายของอิเหนากับนุชบา

"อาสน์อ่อนเร้าร้อนคือไฟกัลป์ เทวัญเล็งทิพเนตรดู"^๑

๓.๒.๒.๒ การพรรณนาตัวละคร

ก. สภาวะจิตใจ

เปรียบเทียบมโหรีกับไฟ ไฟกัลป์หรือไฟฟ้า

๑. ปันหยีทราบข่าวน้องสาวถูกยาหรรณลักตัวไปไว้ในวัง

"ยิ่งพิโรธโกรธกริ้วคือไฟ จะเข้าไปในทวาร"^๒

๒. เมื่อท้าวศลิษณาทราบข่าวหาร เสียชีวิตลงมากมายด้วยฝีมือ

ของประสันตา

"กระเทียมบาทกราดกริ้วคือเพลิงกัลป์ จึงกระชั้นลีลนาควาคไป"^๓

๓. ปันหยีโกรธยาหรรณเมื่อจับได้ว่ายาหรรณใช้ภาพวาคเป็นสื่อ

ความในใจที่มีต่อนาง เกณหลง

"พระพิโรธโกรธกริ้วคือไฟฟ้า ในยนาคลังแสงสุริยาบ"^๔

^๑ อิเหนา, เล่ม ๘, หน้า ๒๓๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๖, หน้า ๘๘๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๕, หน้า ๑๒๘.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๖, หน้า ๘๓๒.

ข. สถานภาพ

๑. พรรณนาความสูงส่งของตัวละคร โดยเปรียบกับปิ่น

๑.๑ นางบาทยันทูลอิ เหนาคอนที่ถูกวานให้ช่วย เป็นแม่สื่อว่า

"พระ เป็นปิ่นกระษัตริย์ เลิศปาง ทรงอาวุธต่างต่างมากมี"^๑

๑.๒ นางบาทยันทูลนางนุชบาให้โอนอ่อนผ่อนตามอิ เหนาคอน

"เกิดมา เป็นปิ่นกระษัตริย์ ไม่ควรที่จะให้ต้อง เป็นสองชาย"^๒

อิ เหนาคอนและนุชบา เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่หรือ เป็นใหญ่กว่ากษัตริย์ทั้งปวง "ปิ่น" ในที่นี้จึงใช้ในความหมายว่า "ยอด" หรือ "เหนือ"

๑.๓ ประไพสุหรีประมอศันครำครวญ เมื่อทราบว่าคุณากรรณ

หายไป

"ตั้งใจจะให้ผ่านนารา เป็นปิ่นไฟฟ้าในกรุงไกร"^๓

๑.๔ ปา เตะ เป็นกังวลที่อิ เหนาคอนไม่สนใจนางนุชบา ซึ่ง

พระชนกหมายมั่นจะให้ เป็นคู่ครอง

"ยังแต่จะ เสกสองให้ครองกัน เป็นปิ่นกู เรมันกรุงใหญ่"^๔

๒. พรรณนาความต่ำศักดิ์ของตัวละคร โดยเปรียบกับรองพระบาท

๒.๑ ราชสาสน์ท้าวลาสาที่ส่งนางนุชบาให้ เป็นคู่ครอง

ของจรรกา ปรากฏความเปรียบในลักษณะอ่อนน้อมถ่อมตนอย่างน่าฟังว่า

^๑ อิ เหนาคอน, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๔๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๖, หน้า ๕๑๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๔, หน้า ๗๕๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๓, หน้า ๗๖.

๘๘

"ขอ เป็น เกือกทอง ร่องบาทา ไปกว่าชีวิตจะบรรลัย"^๑

๒.๒ เช่นเดียวกับราชสาส์นท้าวจะมาทราที่ซอกขุนาหงัน

นางสะการะหนึ่งหรีด

"หวังจะ เป็น เกือกทอง ร่องขลุ ภูมิจงทรงพระ เมตตา"^๒

๓. พรรณนาการรวมวงศระหว่างสองตระกูลโดยเปรียบเทียบว่า

เป็นทองแผ่นเดียวกัน

"เป็นทองแผ่นเดียวกัน" เป็นสำนวนที่คนไทยรู้จักคุ้นเคยเป็นอย่างดี มีความหมายว่า เป็นมิตรไมตรีกัน เป็นพวกเดียวกัน หรือรวมเข้า เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในราชสาส์นท้าวกะหมิงกุนหนึ่งมีข้อความเปรียบเทียบการแต่งงานระหว่างนางบุษมากับวิหยาสะกาวา

"อันกรงไกร ไอลูรยทั้งสอง จะ เป็นทองแผ่นเดียว ไปวันมา"^๓

๓.๓ เนื้อหาที่แสดงการ เปรียบสิ่งหนึ่งว่า "เหนือกว่า" อีกสิ่งหนึ่ง

๓.๓.๑ การ เปรียบอย่างตรงไปตรงมา

๓.๓.๑.๑ การพรรณานานา

ก. พรรณนาความสำคัญของ เมือง

เป็นการพรรณนาบ้านเมืองในคำความมั่งคั่งด้วยขนสารสมบัติดังตอนที่กล่าวถึง เมืองหมันเหยวว่ามีความร่ำรวยพร้อมพรั่งยิ่งกว่า เมืองไตในแผ่นดิน

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๘, หน้า ๒๓๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๒, หน้า ๒๘๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๘, หน้า ๒๗๐.

"ราชรถคชสารสินขพ

เลิศลบลภาควาทุกธานี"^๑

ข. พรรณนาความเรียงอำนาจของเมือง

กล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของเมืองหมื่นหยาวว่า เหนือกว่าทุกเมืองในแคว

ขวา

"เป็นใหญ่ยิ่งกว่าทุกธานี

แตกอนตั้งบุรีศรีเกษศริย์"^๒

๓.๓.๑.๒ การพรรณนาตัวละคร

ก. บุคลิกลักษณะ

เป็นการชมความงามของบุรุษและสตรีอย่างตรงไปตรงมาด้วยทัศนะและความรู้สึกของกวีในลักษณะที่เหนือกว่าความงามของคนทั่วไป ทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงความงามเลิศของตัวละครดังกล่าวอย่างแจ่มชัด

๑. ราชยาเมืองมะละกาต่อนรินทร์ป็นหยี่

"เป็นป็นหยี่ขึ้นมากลางพล

งามจริงยิ่งคนไนใต้หล้า"^๓

๒. อีเหเนาขมโถมนางจินตะหรา เมื่อพบกันครั้งแรกว่า

"งามงอนอ่อนจรติกิริยา

ลักขณา เลิศล้ำนารี"^๔

๓. เช่นเดียวกับตอนที่ประสันตาทูลป็นหยี่ เรื่องนางแห่นางคิหลาอรสา

"อันรูปทรงองค์แห่นางคิ

งามล้ำนารีในแหล่งหล้า"^๕

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๑, หน้า ๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๙, หน้า ๕๕๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒, หน้า ๔๕.

^๕ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๕, หน้า ๕๕๔.

ช. สถานภาพ

๑. พรรณนาความสูงส่งของตัวละคร

โหราทำนายดวงชะตาดี เหนียวจะ เป็นผู้มีฤทธาภาพและ เกียรติยศ
ยิ่งใหญ่เหนือทั่วๆ เรายัง

"พระโอรสยศยิ่งกว่า เหมือนเมฆเคลื่อนกล่นเข้ามั่งไว้""^๑

๒. พรรณนาความต่ำต้อยของตัวละคร

ประหม่าหรือหาหาร่าให้ส่งสารนางนุษาที่ภูถิ เหนือคัสัมพันธ์อย่าง
ไม่มีเขื่อไข

"รูปทรงยงยิ่งนรลักษณ์ แต่อาภัพอัปรัลักษณ์กว่าผู้คน"^๒

๓.๓.๒ การเปรียบเทียบใช้โวหารวยศิ เรก

โวหารชนิดนี้พบในการพรรณนาตัวละคร เป็นส่วนใหญ่

ก. บุคลิกลักษณะ

เป็นการชมความงามของตัวละครชายหญิงด้วยทัศนยะและความรู้สึก
ของกวีที่เหนือกว่าความงามตามอุคมคติ ทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงความงดงาม เป็นเลิศ
ของตัวละครอย่างชัดเจน

๑. เปรียบวามกวางางในสามโลก

จัดเป็นความเปรียบเทียบที่หาคาของตัวละครสูงส่ง เกินจริง เพื่อเน้นให้
ผู้อ่านเกิดความรู้สึก เกิดอารมณ์และจินตนาการรวมไปกับบทประพันธ์ เช่น

๑.๑ คำมะหงทูลจรกาถึงความงามของนางจินดาสำหรับและ

นางนุษา

^๑ อีเหนา, เล่ม ๑, หน้า ๑๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๗, หน้า ๒๑๘.

"ทั้งสององค์ ศาสดารักษ์ งามนักยิ่ง นางโนเคนไตร"^๑

๑.๒ เช่นเดียวกับตอนที่จรกาคูรูปาวของนางจินคาสำหรือ

"พิศทรงสอดสมคมขำ งามล้ำนางโนไตรจักร"^๒

๒. เปรียบเทียบงามกว่าเทพยดา

เราถือกันว่า เทพยดา เป็นผู้มี ความสว่างงดงาม เพียบพร้อม ทั้งหน้าตา และรูปร่าง การที่เปรียบเทียบยิ่งกว่า เทพยดา เพื่อ เน้นว่ามีความงามเกินกว่าจะนำใคร มาเทียบเคียงได้ เช่น

๒.๑ ในบทชมโฉมอี เหน่า เมื่ออายุได้ ๑๕ ปี

"งามรับสรรพล้นสรรพางค์ ยิ่งอย่าง เทวาในราศี"^๓

๒.๒ ตอนที่อี เหน่ารับไหว้ นางนุษา และกตตะสิงหลงไหลนางจน ลืมตัว เพื่อว่านางงามยิ่งกว่านางเจ้าแดงซึ่ง เทพ เนรมิตขึ้นด้วยฤทธาานุภาพ

"งามจริงยิ่ง เทพนิมิตร ให้คิดเสียดาย เป็นหนักหนา"^๔

๓. เปรียบเทียบงามกว่าภาพวาด

"ภาพวาด" เป็นศิลปะที่ เกิดจากฝีมือจิตรกร มีลักษณะพิเศษ คือมีความอ่อนช้อยงดงามกว่าปกติ ดังปรากฏใน

๓.๑ ตอนที่ เหน่าแอบดูนางนุษาลงสรง และชมนางว่า

"ดูเดินคั่งค่าเป็นเหมมราช งามประหลาดเลิศล้ำเลขา"^๕

^๑อี เหน่า, เล่ม ๘, หน้า ๒๒๒.

^๒เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๒๖.

^๓เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑, หน้า ๒๕.

^๔เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๒, หน้า ๓๖๑.

^๕เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๓, หน้า ๔๐๐.

๓.๒ ตอนที่อุณกรรวมเข้า เป้าท้าวภายหลัง

"พิศโฉมก็ระโลมลานใจ งามวิไลเลิศล้ำเลขา"^๑

ข. สภาวะจิตใจ

ในที่นี้พรรณนาถึงความรักอันหนุ่มสาว เป็นสำคัญ โดยเปรียบกับดวงตา ดวงใจและชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งที่หาความีได้

๑. อีเหณา เล่าโลมนางสะการะวาศีโดยรำพันว่ามีความรักก่อนนาง ยิ่งกว่าสิ่งใด แม้แต่ดวงตาและดวงใจซึ่งเป็นสิ่งสำคัญพึงหวงแหนรักษาไว้ก็ไม่อาจเทียบเคียงกับความรักที่มีก่อนนางได้

"อันความที่พี่รักก็ลยา ยิ่งกว่าดวง เนตรดวงใจ"^๒

๒. อีเหณาได้บางนุษาในลำทง

"ทางแสนเสนาหากว่าชีวิต สมคิด เพลิด เพลิน เจริญใจ"^๓

ชีวิต เป็นสิ่งที่ทุกคนรักใคร่หวงแหนเหนือสิ่งอื่นใด การเปรียบว่ารักยิ่งกว่าชีวิต ทำให้เข้าใจได้ทันทีว่า ทั้งอีเหณาและนุษาต่างให้ความสำคัญของมันและกันไว้เหนือตัวเองโดยสิ้นเชิง คนทั้งสองจึงมีความหมายต่อกันเหนือสิ่งอื่นใด

ค. สถานภาพ

บำhrenพรรณนาความสำคัญของนางตะราหวันให้พี่เลี้ยงนางฟังว่า นางมีบุญคุณแก่คนอย่างล้นเหลือ ที่เชื้อเพื่อของประธานค้ำความทุกข์ที่มานที่ได้รับภายใน คุกเมืองมะงาคา

^๑ อีเหณา, เล่ม ๒๐, หน้า ๒๔๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๙, หน้า ๒๐๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๒, หน้า ๕๒๖.

ในบางตอนใช้สำนวนว่า "ค่านับร้อย" แทนสำนวน "ค่าเมือง" ที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อเน้นให้ทราบว่าอาภรณ์ดังกล่าวมีราคาสูงเพียงไร เช่น

๑.๗ สี่ยะตราแดงองค์ปลอม เป็นบันจุ เจริจ

"ฐานรวงษาขวาค่านับร้อย มงกุฎกรร เจียกห้อยสร้อยสนตรง"^๑

๒. อาวฐ

ทาวลาสำแดงองค์

"กมกชฎทชาค่าเมือง ยาง เป็องมาขึ้นรถทรง"^๒

๓. กิริยาอาการและบทบาทตัวละคร

๑. กิริยาท่าทาง

ในงานพระเมรุ เมืองหมันทยา พรรณนาถึงนักเลงการพนันซึ่งไม่มีเงินจ่ายให้แกเจ้าของบอน

"บ้างยักขึ้นเส้น เล่นพกเปล่า ครันเสีย เขาก็นั่งทำหน้าแข็ง"^๓

สำนวนนี้ทำให้มองเห็นภาพใบหน้าที่ขาดความแจ่มใสโดยสิ้นเชิง เพราะเจ้าของใบหน้าเกิดความวิตกกังวลที่จะไม่มีเงินจ่าย

๒. บทบาทตัวละคร

๒.๑ พรรณนาบทบาทตัวละครโดยใช้สำนวนที่มีความหมายเนะภาพ

^๑ อีเหนา, เล่ม ๒๕, หน้า ๘๐๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๓, หน้า ๓๘๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒, หน้า ๕๕.

"ข้าขอปิติในองค์พระธิดา

พระคุณเจ้าปากน้ำแคนไตร"^๑

๓.๔ เนื้อหาที่แสดงการ เปรียบโคยใช้สำนวน เปรียบโคยนี้

คำในวรรณคดีร้อยกรองของไทยมีความหมาย เปรียบ เทียบอยู่ในตัว เป็น ส่วนใหญ่ ในบทพระราชนิพนธ์ เรื่องอิเหนามีคำต่อไปนี้ เช่น

- โกฎจนาท หมายถึงการบันลือ เหมือนนกกกระเรียน^๒
- เขาวมาลย์ หมายถึงดอกไม้อ่อน
- บาทบงกช หมายถึงบัวบาฬี^๓

ฯลฯ

ในบทพระราชนิพนธ์มีคำที่มีความหมาย เปรียบ เทียบในตัวอยู่ทั่วไป และมีสำนวน ที่มีความหมาย เปรียบ เทียบโคยนี้หลายสำนวน

สำนวน เปรียบโคยนี้ในบทละคร เรื่องอิเหนามีที่ใช้พรรณนาถึงตัวละคร

ก. เครื่องแต่งกายตัวละคร

ในบทพระราชนิพนธ์พรรณนาความสำคัญและคุณค่าของ เสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่อง- ประดับของตัวละครทั้งหญิงชาย โดย เปรียบว่ามีราคาสูงราวกับ เป็นของประจำเมืองหรือ ของคู่เมือง ซึ่งมีค่า เทาหรือ เสมอกับเมืองค้ายการ ใช้สำนวนว่า "ค่า เมือง" "ค่าพระนคร" และ "ค่าควรพระนคร" สำนวนดังกล่าวใช้พรรณนาขมโหมตัวละครในบทละครสงคร เครื่อง

^๑ อิเหนา, เล่ม ๒๗, หน้า ๔๗๘.

^๒ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๓, หน้า ๕๑๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๐.

๑. อารมณ์

๑.๑ อีเหเนาแต่งองค์ไปช่วยงานศพพระอภัยพิกาที่ เมืองหมื่นหย้า

"เจียรบาคคากทองแลงลวน เข็มขัคคาคคาคกรพระนคร"^๑

๑.๒ จรกาสั่งให้ช่างเขียนไปแอบวาครูปนางจินคาสวหรือชณะแต่งองค์

"ทรงมงกุฎชิกาคา เมือง แล้วย่าง เยื้องจากแทนรูจี"^๒

๑.๓ สียะตราแต่งองค์เข้าพิชิโสกันต์

"กรรเจียรจรจินคาคา เมือง ทรงเครื่องอย่างกระษัตริย์ครบครัน"^๓

๑.๔ วิหยาสะกำแต่งองค์ก่อนออกไป เทียวป่า

"คาบทิศไพฑูรย์จารุญเรื่อง สังวาลวรรณคา เมืองเฟื่องห้อย"^๔

๑.๕ นางวิยะคาแต่งองค์เตรียมเดินทางไปกับอีเหเนา

"สร้อยประดับทับทิมสีประเทือง คาบจินคาคา เมืองควรรู้"^๕

๑.๖ ท้าวคาหาสรองน้ำแต่งองค์

"คาบทิศทับทิมศรีประเทือง ร่ามรงค์คา เมืองเรืองรัตน"^๖^๑ อีเหเนา, เล่ม ๒, หน้า ๓๖.^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๔, หน้า ๒๒๔.^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๕, หน้า ๔๐๓.^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๘, หน้า ๒๔๗.^๕ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๗, หน้า ๕๕๔.^๖ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๓, หน้า ๔๐๔.

๒.๑.๑ ประสันตากะทบระ เคนกูคาร์ศมีทอนจะ เข้า เมืองกาหลังว่า

"เห็นจะยิ่งกว่าคนทั้งนั้น จะติดพันทางคือพฤษมา"^๑

"คือ" เป็นสิ่งที่คนเจ้าชู้ในสมัยก่อนใช้ไปยบเสน่ห์ทำนองยักคือ เล่นหู เล่นตา ลือความมีในใจ เป็นวิธีที่ผู้ชายใช้แสดงความสนใจ บอกให้ผู้หญิงรู้ว่าตนอยากเป็นไมตรี ค่าย เรียกได้ว่า เป็นวิธีแสดงความรักของหนุ่มโบราณ จึง เกิด เป็นสำนวนว่า คนติดพันทางคือ เป็นจำนวนมาก หมายความว่า ระ เคนกูคาร์ศมีหญิงสาวใหญ่ น้อยติด เนื้อค่องใจ มากมาย

๒.๑.๒ พระชนกชนนีของนางสระกระวะคีและมาหยาวัศมีปลอบ ประโลมสองธิดาให้ยอม เป็นบาทบริจาริกาของบันทึ

"อย่าซึ่ง เคียด เคียดฉน เลยชวัญตา เหมือนแทนคุณบิดาช่วย คับร้อน"^๒

ความพิณาสยอมจะ เกิดแก่ระตูปันจะราทินและมัทมาหงันอย่างแนอน หากธิดา ทั้ง ๒ ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อบันทึ ระตูปันทั้งสองจึงอ่อนน้อมขอให้นางช่วยทำให้ความ เคียดร้อน นั้นสิ้นไป

๒.๑.๓ กองทัพอุณากร รดปะทะกับขุนคานปะศาทระว่า

"บางล้มบางตายกายกอง เลือดนองท้องป่าพนาสัต"^๓

สำนวนข้างต้นมีความหมายว่า ไพรพลของทั้งสองฝ่ายเสียดชีวิต เป็นจำนวนมาก คูรากับ เลือดนั้นไหลนองแดงฉานทั่วไปทั้งป่า ทำให้มองเห็นภาพที่น่าหวาดท้อของผลแห่ง สงครามอย่างชัดเจน

^๑ อีเหเนา, เลม ๒๑, หน้า ๖๖๒.

^๒ เรื่อง เคียดกัน, เลม ๕, หน้า ๑๔๑.

^๓ เรื่อง เคียดกัน, เลม ๑๘, หน้า ๖๑๗.

๒.๑.๔ ปันหยี่ลอบสบตากับนางสะการะหนึ่งหรือคี่ นางบังเกิดความคิด
ขวยอายตามวิสัยสตรี แต่ก็พยายามซ่อนเร้นความรู้สึกดังกล่าวไม่ให้เปิดเผยออกมา ทั้ง ๆ
ที่มีใจรักใคร่ปันหยี่ยิ่งนัก

"ท่าซ่อนเงื่อนมีใหญ่ไคร้ โฉมทรูทศวาศ เพียงซากใจ"^๑

"เงื่อน" หมายถึงรอยที่ค่อหรือปมที่ผูก^๒ ในที่นี้ใช้เป็นส่วนวนว่า "ซ่อนเงื่อน"
ในความหมายว่า ซ่อนอะไรบางอย่างเอาไว้ ไม่เปิดเผย

๒.๑.๕ กระหัดตะปาคี่ไม่พอใจจรกาที่ถือเอา เมืองคานหา เป็นบ้านเกิด
เมืองนอนของตัวเอง จึงกระทบกระเทียบว่า

"ควยตัว เรารูปร่างแล้วคำศักดิ์ เขยงรักกรไทยได้ เกื้อหน้า
แม่นมีไคร้ไม่คืนมารา จะเอากรุงคานหา เป็นเรือนตาย"^๓

ความเปรียบนี้มีความหมายประชดประชันจรกาอย่างจงใจว่าทำราวกับจะขอ
อาศัยเมืองคานหาต่อไปไม่มีกำหนด จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

๒.๒ พรรณานาบทบาทตัวละครโดยอ้างอิงส่วนวนโบราณ

๒.๒.๑ หลังจากมีชัยต่อทัพกะหมิงกัหนึ่งแล้ว อีเหเนาทราบว่า
จรกา เพิ่งยกมาถึง เมืองคานหา ประสันตาจึงแกล้งแตกคั้นจรกา เขากับปุนตาวา

"ทานมาซุมมือเอาสรรพ นั่งกินสำรับเลนงายาย"^๔

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๒๔, หน้า ๗๗๑.

^๒ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๒๒๘.

^๓ อีเหเนา, เล่ม ๑๔, หน้า ๔๓๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๒, หน้า ๓๕๑.

ส่วนนี้มาจากส่วนว่า "ซุ่มมือ เปิบ" ซึ่งหมายถึงคนเห็นแก่ตัว ฉวยโอกาส
 ใฝ่ทำงานที่คนอื่นทำสำเร็จด้วยความยากลำบากมาเป็นประโยชน์ของตน โดยที่ตนไม่ได้
 ทำอะไรมาก่อนเลย

๒.๒.๒ จินตะหราชคัพพีอึ เหน่าที่ท่าหักหาญ่อม เหน่งน้ำใจนาง

"ไม่คิด เอนคุดแกญบาก เห็นว่าน้ำท่วมปากแล้วทำได้"^๑

เป็นส่วนที่หมายความว่า พวกเขาไม่ออกเพราะความจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง
 มั่งคั่ง คือ เป็นผู้น้อยต่ำศักดิ์ จำต้องสงนิง

๒.๒.๓ พี่เลี้ยงทั้ง ๔ ของนางจินตะหราปรึกษากันเรื่องอึ เหน่า
 ไค่นางจินตะหรา

"ควันไฟใครหอนจะปิคมิด ครันคิดกันแล้วก็ขึ้นมา"^๒

"ควันไฟ" เฉพาะในข้อความนี้มีความหมายว่า ไม่มีความลับอยู่ในโลก

๒.๒.๔ พี่เลี้ยงทั้ง ๒ แนะนำให้อุณากรรณแก่งทำสังวาสกับนางกุสุมา

เพราะ

"ธรรมนิยมบุษย์ในโลก
 แค้นนางมาอยู่ก็หลายวัน
 ธรรมคาถอยไว้ไกล้อ็คคี

ยอมปองปรารถนานารี
 ไม่คิดกันควันความก็ไซที่
อันจะมีติด เชื้ออย่าสงกา"^๓

^๑ อึ เหน่า, เล่ม ๒, หน้า ๑๘๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๘๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๘, หน้า ๒๒๑.

"ควีนความ" ในข้อนี้มีความหมายเดียวกับข้อ ๒.๒.๓ นอกจากนี้ยังมีสำนวนเปรียบ "ผอยโกถ้อคคี" เข้ามา เสริมความหมายให้มีน้ำหนักยิ่งขึ้นว่า บุรุษกับสตรีนั้นเปรียบเสมือนผอยที่อยู่ใกล้เชื้อไฟ มีทางที่จะลุกไหม้ได้ง่ายที่สุด การที่บุรุษสตรีจะอยู่ด้วยกันเฉย ๆ โดยไม่มีอะไรต่อกันนั้น เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ อุณากรรณจะมาทำเฉยเมยค่อนนางกุสุมา เช่นนี้ เห็นที่จะ เป็น เรื่องอัศจรรย์ใหญ่โต

๒.๒.๕ อีเหเนาไม่กล้าถ้าเกินนางสะการะวาดีและนางมาหยาร์ศรีมีควยเกรงความจะลวงรู้ไปถึงนางจินตะหราวาซึ่งคนมุ่งมาคปรารถนาอยู่

"จ่าเปนจะ เจื่อคงคสกลใจ อุสาห์คสมไว้กินหวาน"^๑

สำนวนในข้อ ๒.๒.๕ มาจากสำนวนโบราณว่า "ออกเปรี้ยวกินหวาน" สำนวนนี้เอาผลไม้มารับเปรียบ "คือผลไม้บางชนิดกินได้ ๒ ระยะ ระยะแรกมีรสเปรี้ยว ระยะหลังมีรสหวาน ถ้ากินในระยะเปรี้ยวก็ไม่ได้กินในระยะหวาน ถ้าจะกินในระยะหวาน ก็ต้องไม่กินในระยะเปรี้ยว แปลว่ายอมไม่กินตอนเปรี้ยว ก็จะได้กินในตอนหวานเรียกว่า "ออกเปรี้ยวกินหวาน" ซึ่งมาใช้เป็นสำนวน หมายถึงความยาก ออกใจยอมลงทางหน้า ซึ่งจะได้ดีกว่ายอมละทิ้งไม่เอาของเลย เพื่อมุ่งจะเอาของดี^๒

๒.๒.๖ ประหม่อมสุหรีกูเรป็นเห็นอีเหเนาสลบลงเพราะพิษไซ้ก็เข้าใจว่าถึงแก่ความตาย จึงคร่ำครวญด้วยความอาลัยรักว่า

"เสียงเจ้ามาจนจำเรื้อไวย แม่มิให้มคไตโรตอม"^๓

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๕, หน้า ๑๖๐.

^๒ กาญจนาคพันธ์, สำนวนไทย เล่ม ๒, หน้า ๕๒๐.

^๓ อีเหเนา, เล่ม ๑๕, หน้า ๔๗๒.

ข้อความข้างต้นมาจากสำนวนโบราณว่า "มดไม่ให้ใครไม่ให้คอม" ซึ่งมี
ความหมายว่าตะนุดนอมกล่อมเกลี้ยงคุณแลร์เข้ามา เป็นอย่างก็ ไม่ให้อันตรายใด ๆ มา
กล้าร้ายได้ เลยแม่เตนอย

ค. สภาวะจิตใจ

๑. พรรณนาความรัก

๑.๑ เปรียบเทียบความรักที่เรารูมิใจกับไข้ใจ

๑.๑.๑ อุกกรณเข้าป็นหทัย เรื่องนางสะการะหนึ่งหรัค

"แล้ววาที่ เบนไรไม่ไปเฝ้า ทุกข์โศกโรคเร่าฤาไฉน
ฤาชฎะกังวลกลิด ฤทึเหมือนจะไขไฉนฤา"^๑

๑.๑.๒ สังคการะตาพุกกับยาหรัน เรื่องนาง เกนหลงที่ยาหรัน

หลงรัก

"อันไขใจนี้สุดปัญญา ที่จะรักษาพยาบาล"^๒

แม้จะไม่ได้ เปรียบอย่างตรงไปตรงมาว่า ความรักที่ป็นหทัยและยาหรันมีค่อนาง
ผู้เป็นที่รัก เปรียบได้กับไข้ที่เกิดขึ้นในใจ ผู้อ่านก็สามารถ เข้าใจความหมายที่แฝงอยู่ได้
เป็นอย่างคี่ว่า สภาวะจิตใจของตัวละครทั้งสองในนิยายนี้ เป็นอย่างไร

๑.๒ เปรียบเทียบความรักที่เรารูมิใจกับสงครามในใจ

จินตะหรา เห็นบแนมอิ เหน่าที่อ้างว่าจะกลับไปช่วยเมืองค้ำหาทำสงคราม
กับกะหมังกุหนึ่ง คว้าอารมณ์นอยใจผสมผสานกับความหวากระแวงอย่างแรงกล้า

^๑ อีเหเนา, เล่ม ๒๓, หน้า ๙๕.

^๒ เรื่อง เกียวกัน, เล่ม ๒๕, หน้า ๘๓๕.

"พระจะไปคาหาปราบข้าศึก ฤาว่าทุกถึงคุณาหงัน
 กล้วยสงครามิ นิจิรยังคิคัพัน จึงปีคณัพจนา ไมอาลัย"^๑

๑.๓ เปรียบเทียบความรักที่เราภูมิใจกับเป็นพิศมที่ติดอยู่ในอก
วิหยาสะกาคั่งรักนางนุษา และครัสกับกะหมั้นทราวา

"เมื่อเป็นพิศมคิตทรวงแคยัน นับวันแควีวักจะวอควาย"^๒

๑.๔ เปรียบเทียบอายุของความรักกับอายุของโลก
ป็นหยิกลาวแกแอนังคิหลาอรสวา

"ถึงม้วยคินลันภพปัดพิ อยารูม้วยไมครีพิศมัย"^๓

ป็นหยิกพรรณาคความมั่นคงของความรักของคนที่ม่คือนางแอนังโดย เปรียบเทียบ
 ว่าความรักนั้นจะยืนยาวกว่าอายุของโลก แม้โลกจะถึงกาลแตกดับตามวาระก็ขอให้
 ความรักคงอยู่ชั่วนิรันดร

๒. พรรณาคความรูสึกน่อยใจ

๒.๑ นำเอา เวลา มา เป็นสื่อบรรยายความรู้สึกของตัวละคร

๒.๑.๑ นางสะการะวาคีคักพ้อที่อิเหนา เล้าโลมไม่เกรงใจ

"มากวนท้าวอะไรไยอย่างนี้ ด้งจะลันเคื่อนปีทิวาวัน"^๔

^๑ อิเหนา, เลม ๑๐, หน้า ๓๐๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เลม ๘, หน้า ๒๕๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เลม ๒๘, หน้า ๘๓๘.

^๔ เรื่องเดียวกัน, เลม ๗, หน้า ๒๐๓.

สำนวนข้างต้นมีความหมายว่า ทำอะไรไว้ตัวนรากับโลกจะหมกอายุลงในวันนี้
ราวกับจะไม่มีเวลาเหลืออยู่อีกแล้ว นางสะถาระวาทิใช้สำนวนนี้เหน็บแนมอิเหนา เพื่อ
ขอร้องไม่ให้อิเหนาล่วงเกินหักหาญน้ำใจนางอย่าง เร่งร้อนเกินไป

๒.๑.๒ ท้าวคานหาศคฤหาหน้ของอิเหนา โดยกล่าวแถมเหลือ

ทั้ง ๕ ว่า

"ซึ่งจะคอยทหาหลานตามสารศรี อิกร้อยปีก็ไม่จากเมืองหมันหย้า"^๑

ร้อยปี เป็นคำที่บอกระยะเวลายาวนาน เป็นความเปรียบ ซึ่งให้ความรู้สึกและ
อารมณ์อย่างแจ่มชัด ทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงความน้อยเนื้อต่ำใจผสมผสานกับความคับแค้น
เจ็บใจของท้าวคานหา เป็นอย่างดี

๒.๑.๓ นางจินตะหราศคัพอิเหนาตอนอิเหนาไปช่วยเมืองคานหา

ทำศึก

"ยังสมคำสัญญาที่หาที่ ก็ร้อยปีพระเจ้ากลับคืนมา"^๒

สำนวนข้างต้น เป็นกรนำเอา เวลา มา เป็นสื่อกลาง ทำให้ผู้อ่านเข้าถึงจิตใจ
ของจินตะหราในยามนี้ว่า เต็มไปด้วยความน้อยใจ เสียใจ ผสมผสานกันจนแยกไม่ออก

๒.๒ นำเอาความตายมา เป็นสื่อบรรยายความรู้สึกของตัวละคร

นางบุษมาว่าพันด้วยความน้อยใจในชตากรรมที่ตำทราลง เพราะการ
กระทำของอิเหนา

"แม่นม้วยมคสกลันชีวา จะดีกว่าที่ได้ประมาด"^๓

^๑ อิเหนา, เล่ม ๗, หน้า ๒๑๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๐, หน้า ๓๐๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๑๖, หน้า ๕๑๔.

๓. พรรณนาความเศร้าโศก

โดยนำเอา เวลา มา เป็นสื่อบรรยายความรู้สึกของตัวละคร ใช้สำนวนว่า เหมือนจะจากไปนานถึงร้อยปี

อิเหนาลานางบุษบา ไปแก้ตัวกับจรกาที่มารอพบอยู่ที่พลับพลา

"แต่อาวรณ์อนิจิตรแล้วพิศภักตร์ เหมือนจะไกลน่องรักสิกร้อยปี"^๑

สำนวนข้างต้น ชี้ให้เห็นว่านางบุษบามีความสำคัญต่ออิเหนามาก ความเศร้าโศกของอิเหนามีสาเหตุมาจากนาง เพราะการที่จะตัดใจจากนางไป แม้เพียงวันเดียวก็รู้สึกราวกับจากไปนานสักร้อยปี

๔. พรรณนาความคับแค้นใจ

๔.๑ โดยใช้สำนวนว่า ความแค้นความอายจะคงคู่ตราบสิ้นฟ้าดิน

ท้าวคานาทราบจากเสนาว่า อนุชาไม่เห็นด้วยกับการวิวาห์ระหว่างบุษบากับจรกา จึงตรัสว่า

"อันความแค้นความอายของเรา จนตราบเท่าสูญสิ้นดินฟ้า"^๒

๔.๒ โดยใช้สำนวนว่า คำนินทาจะคงอยู่ชั่ววันรันดร์

นางแอมหนึ่งศิลาอรสาครวญกับพี่เลี้ยง เรื่องปันหยีว่า

"ถึงมาทแมน้วยดินสิ้นฟ้า จะสิ้นความนินทาก็หาไม่"^๓

^๑ อิเหนา, เล่ม ๑๗, หน้า ๕๓๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๘, หน้า ๒๔๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๕, หน้า ๘๒๕.

ง. สถานภาพ๑. พรรณนาความสำคัญของตัวละคร

อี เหนารำพันกับนางจินตะหราตอนเช้าหานางวา

"แตร้อนรุ่มกุ่มกัลล้อยู่ตรา ฝั่งพบทิพสุชาอย่าใจ"^๑

"ทิพสุชา" ตามรูปศัพท์หมายถึง น้ำทิพย์ อี เหนารำพันนางจินตะหราว่า เป็นเสมือนน้ำทิพย์โลมใจให้คลายความร้อนรุ่มที่ลุ่มอยู่ในอก คำว่าพันนี้มีทั้งคำออกซ้อนและยกย่องนางอยู่ในที่ เป็นสำนวนเปรียบโดยนัยที่เนะภาพให้ผู้อ่านมองเห็นว่า จินตะหราเป็นผู้ที่มาทำให้จิตใจชุ่มชื่น มีชีวิตชีวา

๒. พรรณนาความสูงส่งของตัวละคร

โดยใช้สำนวนว่า "คอกฟ้า" เพื่อแสดงถึงความมั่งคั่งและชาติกำเนิดอันสูงส่งของตัวละครทั้งหญิงและชาย เป็นสำนวนเปรียบโดยนัยที่มีพื้นฐานมาจากการปรุงแต่งดอกไม้ธรรมชาติให้มีความหมายเลิศลอย เกินจริง เพื่อแสดงถึงความรักใคร่ เทอศุณอย่างสูงสุด เช่น

คำโต้ตอบระหว่างอนุภคร รณและบันหยี่ เกี่ยวกับ เรื่องนางสะการะหนึ่งหรัค
ธิดาท้าวกาหลัง ซึ่งมีศักดิ์ตระกูลสูงส่ง เกินกว่าคนสามัญจะ เทียบ เคียง

(บันหยี่)	"อนุชว่า ไยอย่างนี้	เห็นจะผิดทางที่หนักหนา
	พญาจะอาจ เอื้อม เอากอกฟ้า	เกินหน้านักน้องอย่าก็ใจ
(อนุภครรณ)	ถ้าคอกฟ้า โน้มกิ่งลงมา ไช้	จะถึงมือฤาไม่ให้ความมา" ^๒

^๑ อี เหนารำ, เล่ม ๖, หน้า ๑๘๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, เล่ม ๒๓, หน้า ๓๕๕.

๓. พรรณนาความสำคัญของตัวละคร

๓.๑ เปรียบเทียบกำเนิดที่คำต่อกับกา

อิเหนา เจ็บใจตัวเองที่มัวแต่ไปหลงไหลนางจินตะหราและทอดทิ้งนางนุชบา

"ถูกใจ ไคคิคลิณคนัก ไปพะวงหลงรักจินตะหรา

ประยูรหงส์ ไม่จง เจตนา ไปหลงชมสกุลกาว่าดี"^๑

"กาและหงส์" เป็นสัตว์ที่มีฐานะศักดิ์ศรีตระกูลต่างกันโดยสิ้นเชิง กา เป็นสัตว์ตระกูลต่ำรูปร่างดิสันอัปลักษณ์ มักถูกเหยียดหยามดูแคลนอยู่เสมอ ส่วนหงส์เป็นสัตว์ตระกูลสูง มีรูปลักษณ์งดงามสมเป็นพาหนะของพระพรหม พระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์

ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา จึงเปรียบเทียบนางนุชบาวา เกิดมาในวงศ์ เทวาอันสูงส่ง มีรูปร่างหน้าตางดงามเป็นเลิศ เทียบได้กับอยู่ใน "สกุลหงส์" ส่วนนางจินตะหรา เกิดมาในวงศ์ระคู แม้รูปร่างหน้าตาจะงดงาม แต่ก็ไม่อาจเทียบเท่ากับนางนุชบา ฉะนั้น นางจินตะหราจึงเปรียบเสมือนเกิดมาในสกุลกาอันต่ำต้อย

"ประยูรหงส์" และ "สกุลกา" เป็นสำนวนเปรียบเทียบโดยนัยที่มีความหมายเปรียบเทียบแฝงอยู่ในตัวเอง ในความหมายว่าคนที่เกิดมาในตระกูลสูงและตระกูลต่ำ เป็นความหมายอีกระดับหนึ่ง ซึ่งอยู่เหนือจากความหมายธรรมดาที่ว่า เป็นเชื้อสายหงส์ หรือ เป็นเชื้อสายกา

๓.๒ เปรียบเทียบกำเนิดที่คำต่อกับกาฝาก

อุณการณกล่าวแก่ปันหยีว่า คนเป็นเพียงน้องบุญกรรมของนางสะการะหนึ่งทรักหาใจ เป็นน้องร่วมอุทรซึ่ง เกิดในสกุลเดียวกันไม่

"ถึง เป็นอนุชาที่กาฝาก ไม่เหมือนปากที่ว้าย่า เขี่ยหยัน"^๑

"กาฝาก" เป็นต้นไม้เล็ก ๆ เกิดเกาะอยู่กับต้นไม้ใหญ่ และอาศัยอาหารจากต้นไม้ใหญ่เลี้ยงตัว ที่เรียกว่ากาฝาก เข้าใจว่าแต่เดิมน่าจะ เป็นเพราะพวกนก โดยเฉพาะ "กา" มาถ่ายมูลทิ้งไว้ เมล็ดพืชที่ปนอยู่ในมูลงอกงามเติบโตเป็นต้นไม้ขึ้น จึงถือว่ากาเอามาฝากไว้ เรียกว่ากาฝาก บทพระราชนิพนธ์จับเอาลักษณะเด่นของต้นไม้ที่แอบแฝงเกาะกินแย่งอาหารและน้ำจากต้นไม้ที่มันเกาะอยู่มา เปรียบเทียบกับคน เห็นแก่ตัวคอยแอบแฝง เกาะกินผู้อื่นโดยไม่ทำคุณประโยชน์อะไรให้แก่เขา . นอกจากคอยลวงความเจริญเพียงอย่างเดียวโดยใช้สำนวนว่า กาฝาก

๔. พรรณนาความค้อยอำนาจของตัวละคร

นาง เกนหลง ค้อย่าบันหีบที่ฝัน เจยไม่รบกับยาหรณ์

"ลูกฟานลูกกระจงในพงไพร ตกมีฤทธิ์ไกรกว่าฟ้า"^๒

นาง เกนหลง เปรียบยาหรณ์ว่า ไม่มีฤทธิ์อำนาจอะไร มีสภาพเหมือนกับลูกเนื้อในป่า ซึ่งไม่มี เขี้ยว เล็บงา เป็นอาวุธป้องกันตัวเอง แต่กระนั้นก็ยังมียุทธิมากกว่าบันหีบ

เนื้อหาของความเปรียบในบทพระราชนิพนธ์ เรื่องอิ เหน่าที่ได้ยกตัวอย่างมาข้างต้นนี้ แสดงแนวคิดที่ลึกซึ้ง ทำให้ความหมายสมบูรณ์และเกิดภาพที่แจ่มชัด ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงแนวคิดในการ เปรียบเทียบไว้ในบทที่ ๕ อย่างละเอียด

^๑ อิ เหน่า, เล่ม ๒๔, หน้า ๓๕๘.

^๒ เรื่อง เกี้ยวกัน, เล่ม ๒๖, หน้า ๔๕๑.